

Rădăcinile rezilienței:

Politici funciare pentru o Tranziție Agroecologică în Europa

FEBRUARIE 2021

Acest raport de politici este publicat de Nyéléni Europa și Asia Centrală pentru Suveranitate Alimentară, mișcarea europeană pentru suveranitate alimentară, cu scopul de a creiona viziunea și strategia parteneriatului pentru asigurarea accesului la pământ pentru sistemele agricole țărănești și ecologice din Europa. Acesta se dorește a fi o contribuție la dezbateră mai largă cu privire la îmbunătățirea cadrelor de politici naționale și ale UE, care să faciliteze accesul la pământ pentru agroecologie în baza experienței în câmp și a unei cercetări solide. Cuprinzând propuneri de politici limpezi și inovatoare, raportul vine în întâmpinarea factorilor de decizie politică de la toate nivelurile, pentru ca aceștia să asigure accesul la pământ acelor actori care vor juca un rol esențial în tranziția aflată sub egida Pactului Verde european. Totodată, se dorește conectarea comunităților pentru a crea o societate europeană mai bine echilibrată și o producție alimentară mai sustenabilă, precum și abordarea celor mai presante chestiuni sociale și de mediu cu care ne confruntăm în prezent.

Acest raport este rezultatul unui proces de lucru colectiv, care a reunit un număr mare de organizații și autori. El a fost publicat datorită și în urma unui proiect european cu privire la strategii funciare inovatoare și acces la pământ pentru agroecologia europeană (LandStrat), care a adus laolaltă organizații angajate în soluționarea diverselor aspecte funciare problematice. Dorim, pe această cale, să ne manifestăm recunoștința față de toate persoanele implicate și să le mulțumim pentru munca depusă: Eco Ruralis, Coordonarea europeană Via Campesina (ECVC), Federația Internațională a Mișcărilor pentru Agricultură Organică (IFOAM-EU), Real Farming Trust (RFT), Terres de Liens (TDL), Institutul Transnațional (TNI) și URGENCI.

Totodată, este important să menționăm contribuția adusă de participanții la întâlnirile din cadrul proiectului cu privire la instrumentele și pârghiile legale utile strategiilor funciare locale (Villarceaux, septembrie 2019), Politica Agricolă Comună (Bruxelles, noiembrie 2019) și o viitoare Directivă UE privitoare la fondul funciar (Amsterdam, martie 2020), precum și să discutăm legăturile dintre experiențele la nivel local și politicile europene; din toate aceste contribuții au fost extrase lecții importante și relevante pentru conținutul politicilor. Prezentul raport este întocmit și pe baza unei serii de dosare de țară privind accesul la terenuri pentru agroecologie, precum și a unui manual privind strategiile funciare locale.

Pentru mai multe informații, vă invităm să accesați site-urile noastre: <https://www.accesstoland.eu/> și <https://nyeleni-eca.net/>

ACEASTĂ PUBLICAȚIE A FOST COORDONATĂ DE: Astrid Bouchedor, Terre de Liens și Rețeaua Access to Land; Alisha Sesum, Coordonarea Europeană Via Campesina; Katie Sandwell, Institutul Transnațional; și Delphine Ortega-Espès.

AU CONTRIBUIT: Jocelyn Parot (Urgenci); Amaelle Seigneret (TDL); Attila Szocs și Francois Frigot (ECVC); Thomas Haselberger și Léna Brisset (IFOAM); Sylvia Kay (TNI); Ruth West (RFT).

MULȚUMIRI SPECIALE: Véronique Rioufol, Terre de Liens și Sylvia Kay, de la Institutul Transnațional, pentru toată munca depusă în direcția pregătirii acestui raport, mulțumiri și tuturor persoanelor din organizațiile partenere care au luat parte la procesul de revizie. Mulțumiri speciale revizorilor externi: Robert Levesque, Gérard Choplin, Philip Seufert și Aurélie Catallo, care și-au rupt din timp cu generozitate pentru a face evaluări de etapă ale raportului. Orice erori s-au strecurat în rezultatul final ne aparțin în totalitate.

CORECTURĂ REALIZATĂ DE: Alisha Sesum (ECVC) și Katie Sandwell (TNI).

CONCEPT GRAFIC, COPERTĂ ȘI INFOGRAFICE: Karen Paalman www.getlos.nl

FOTOGRAFIILE AU FOST FURNIZATE DE: ©TDL și ©TDL Rhône-Alpes

SURSA CITĂRILOR: Nyéléni Europa și Asia Centrală (2021). Rădăcinile rezilienței: politici funciare pentru o tranziție agroecologică în Europa

TIPĂRIT DE:

DATA PUBLICĂRII: FEBRUARIE 2021

Declarație de responsabilități: Această publicație reprezintă cercetarea și opiniile organizațiilor care au elaborat-o. Responsabilitatea exclusivă în ceea ce privește conținutul său le revine autorilor. Comisia Europeană și Fundația Charles Léopold Mayer pour le Progrès de l'Homme nu răspund pentru utilizarea în orice fel a informațiilor din acest raport.

Cuprinsul raportului poate fi citat sau reprodus în scopuri necomerciale cu condiția ca sursa să fie citată corespunzător.

Cuprins

Capitolul 1 – Introducere	5
1.1 Momentul nostru politic	7
Capitolul 2 - Viziunea noastră: de ce ne pasă de pământ și cum ne dorim să fie folosit	10
Capitolul 3 - Analiza dezbaterii privind politica funciară în Europa	13
3.1 Politicile funciare la nivel local și național	13
3.1.1 Ce instrumente pot folosi factorii de decizie politică pentru a proteja accesul la pământ al micilor agricultori ecologici?	14
3.2. Politicile UE: Impactul actual și reformele politice propuse	23
3.2.1 O analiză a modului în care cadrele de politici ale UE influențează dinamica funciară în statele membre	23
3.2.2 O analiză a activității desfășurate la nivelul UE în domeniul funciar	27
Capitolul 4 – Concluzii și recomandări	32
4. 1 erenurile agricole din Europa și inițiativele de politici în curs	32
4.1.1 Pactul verde european și strategia „De la fermă la furculiță”: o oportunitate pentru micii agricultori și generațiile mai tinere?	32
4.1.2 Reforma PAC: va facilita următoarea PAC accesul la pământ?	34
4.1.3 Inovații și digitalizare	37
4.1.4 Planul de acțiune ecologic	38
4.2 Dezvoltarea propunerilor de politici: redeschiderea unei dezbateri politice și nevoia unei Directive europene funciare	39
4.2.1 La nivel local și municipal	39
4.2.2 La nivel național	40
4.2.3 La nivel european	41
Glosar	45
Note de final	46
Lista casetelor	
Caseta 1 Acapararea terenurilor: un termen contestat	5
Caseta 2 Femeile care locuiesc în zonele rurale ale UE	7
Caseta 3 SAFER: Societatea de Amenajări Funciare și Amenajare Rurală	17
Caseta 4 Dreptul de cumpărare al comunității scoțiene	19
Caseta 5 Firme în administrare publică	20
Caseta 6 Resursele colective în România	22
Caseta 7 Principalele cifre privind PAC	25
Caseta 8 Comunicare interpretativă privind achiziția de terenuri agricole și legislația Uniunii Europene	26
Caseta 9 Instrumentele internaționale și politica funciară	31
Caseta 10 Strategia UE „De la fermă la furculiță”: Răspuns colectiv de la cadre universitare care sunt și activiști	33

Lista abrevierilor

PAC	Politica Agricolă Comună
CFS	Comitetul pentru securitate alimentară mondială
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
ASC	Agricultură sprijinită de comunitate
DEFRA	Departamentul pentru Mediu, Alimentație și Afaceri Rurale din Regatul Unit
DG AGRI	Direcția Generală a Comisiei Europene pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală
DG FISMA	Direcția Generală a Comisiei Europene pentru Stabilitate Financiară, Servicii Financiare și Uniunea Piețelor de Capital
CE	Comisia Europeană
ECVC	Coordonarea Europeană Via Campesina
CESE	Comitetul Economic și Social European
PEVE	Pactul verde european
PE	Parlamentul European
UE	Uniunea Europeană
EUROSTAT	Biroul Statistic al Comunităților Europene
FAO	Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură
F2F	Strategia „De la fermă la furculiță”
ha	hectar
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement et de l’Economie Rurale
SAFER	Sociétés d’aménagement foncier et d’établissement rural – Franța
SAPS	Franța Sistemul de Plăți Unice pe Suprafață
Orientări privind guvernarea responsabilă	Orientările voluntare ale FAO privind guvernarea responsabilă a proprietății funciare, a locurilor de pescuit și a pădurilor
TFUE	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
SAU	Suprafață agricolă utilizată
ONU	Organizația Națiunilor Unite
UNDRIP	Declarația ONU privind drepturile popoarelor indigene
UNDROP	Declarația ONU pentru drepturile țăranilor și țăranșilor, precum și ale altor persoane care lucrează în mediul rural
	Local
	Național
	UE

Introducere

Temele referitoare la pământ au un impact social, de mediu și economic considerabil în toată Europa. Fiind unul dintre factorii esențiali aflați la baza unei dezbateri agricole mai ample, politica funciară este indispensabilă când vine vorba despre înțelegerea și făurirea viitorului agriculturii europene, mai cu seamă dacă Europa va dori să pună în aplicare schimbările sistematice creionate în Pactul verde european (PVE) și în Strategia „De la fermă la furculiță” (en.: F2F). Accesul la pământ și felul în care acesta este folosit joacă un rol principal în ocuparea forței de muncă și vitalitatea zonelor rurale; în asigurarea securității alimentare și a sănătății societății; în adaptarea la schimbările climatice și diminuarea acestora; în păstrarea sănătății solurilor, apelor și ecosistemelor europene. Aspectele care țin de pământ dictează starea lucrurilor în sectorul agricol și influențează contextul politic mai amplu.

Exploatarea agroecologică a terenurilor arabile, accesul la pământ al întregii comunități și al micilor producători, precum și distribuirea echitabilă sunt elementele principale care pot susține securitatea alimentară și sănătatea generațiilor viitoare și totodată bunăstarea planetei. Tot ele sunt aspecte de bază ale unui peisaj rural prosper, ale structurii sociale și culturii, așa cum reiese din intersectarea obiectivelor micilor agricultori¹ cu cele care se regăsesc în PVE și în Strategia „De la fermă la furculiță”. Totuși, în ciuda unor sinergii evidente cu obiectivele climatice și sociale ale Uniunii Europene (UE), asigurarea accesului la pământ pentru agricultura la scară mică, comunități și grupuri minoritare, este un aspect trecut adesea cu vederea.

Sunt numeroase, complexe și corelate elementele care pun sub semnul întrebării accesul la pământ suficient pentru asigurarea unui trai decent în contexte regionale diverse: **acapararea terenurilor**² (a se vedea caseta 1) din Sudul global este un fapt recunoscut, și totuși s-a făcut foarte puțin pentru a descuraja achizițiile speculative de terenuri în Uniunea Europeană, ceea ce a determinat Parlamentul European (PE) să ceară măsuri de urgență pentru monitorizarea și atenuarea acestei tendințe în Europa. Câtă vreme **concentrarea terenurilor** este o veche și larg răspândită tendință în UE, ea este cu precădere alimentată de politicile agricole care subvenționează fermele în funcție de suprafața în hectare, iar în prezent aceasta a căpătat o viteză alarmantă și compromite traiul în zonele rurale și sistemele alimentare sustenabile. În multe țări din Europa Centrală și de Est, concentrarea și fragmentarea terenurilor coexistă într-o „structură agrară duală” în care există mai mulți proprietari de loturi extrem de mici, pe de o parte, și o mână de proprietari de loturi mari care controlează majoritatea terenurilor. În general, **specula cu terenuri este unul dintre principalii factori care favorizează concentrarea terenurilor și explozia prețurilor acestora**. Acest aspect se află în strânsă legătură cu **finanțiarizarea pământului**, și anume procesul prin care pământul este considerat un activ financiar, el fiind astfel deconectat de la scopurile sale productive și colective; în același timp, deconectarea favorizează accelerarea procesului de achiziție a terenurilor. În fine, utilizările concurente și **artificializarea terenurilor**,

adică transformarea terenului agricol în teren neagricol, duc la o restrângere a suprafețelor arabile în Europa.

Tendențele mai sus-menționate împreună cu inegalitățile care au ca punct de plecare pământul au afectat negativ și profund populația UE din zonele rurale (29,1%) și în general populația Europei.³ Printre efectele create se numără: oportunități mai puține pentru câștigarea unui trai decent și demn în zonele rurale, ceea ce a dus la depopularea acestor zone;⁴ concentrarea terenurilor în mâinile unui număr mic de persoane;⁵ o criză în ceea ce privește **reînnoirea generațiilor în agricultură**⁶ și, pe alocuri, dependența de lucrători agricoli migranți sau lucrători cu o situație de muncă precară care întâmpină obstacole structurale în obținerea unor ferme proprii;⁷ prețuri scăzute și volatile la produsele agricole, ceea ce nu le permite agricultorilor să câștige un trai decent; degradarea rapidă a solurilor și a ecosistemelor;⁸ compromiterea **securității alimentare** și a **suveranității alimentare**; creșterea decalajului dintre zonele rurale și cele urbane și dispariția serviciilor de bază în mediul rural; și o creștere urbană nesustenabilă.⁹

Autoritățile cu competențe locale, naționale și internaționale configurează felul în care sunt folosite terenurile, precum și posesiunea și gestionarea acestora, motiv pentru care trebuie să susțină un viitor agricol al Europei diversificat și sustenabil. Tot ele trebuie să contribuie la îmbunătățirea nivelului de trai al milioanele de mici producători de hrană care practică **agroecologia** țărănească – țărani și țărănci, **mici agricultori**, păstori și crescători de animale care folosesc practici sustenabile, popoare indigene, pescari la scară mică și lucrători din domeniul piscicol, pădureni, lucrători în agricultură și alimentație, lucrători migranți și fără pământ, cooperative și colective, femei și tineret – și al orașenilor, în special al celor săraci, precum și al consumatorilor în general.

CASETA 1

Acapararea terenurilor: un termen contestat

Termenul „acaparare de terenuri” se folosește uneori pentru a desemna achiziții de teren la scară largă care sunt ilegale și/sau realizate prin investiții străine directe. Totuși, schimbările dramatice survenite în modul de a utiliza și controla terenurile pot avea efecte devastatoare indiferent de statutul lor legal și de sursa investițiilor. Din acest motiv, în compendiul de față abordăm subiectul acaparării de terenuri din perspectiva economiei politice și a drepturilor omului, cu accent pe impactul pe care îl au achizițiile de terenuri simple sau multiple asupra controlului democratic al pământului și a accesului la pământ al populațiilor vulnerabile, precum și pe implicații privind ocuparea forței de muncă, biodiversitatea în agricultură, sustenabilitatea, bunăstarea consumatorului și sistemele alimentare sustenabile.¹⁰

Un studiu din 2015 făcut la cererea Parlamentului European a dovedit că acaparările de teren deveneau deja o realitate în Europa.¹¹ În contextul european, acaparările de terenuri merg mână în mână cu schimbări la nivel politic, social și economic și duc la schimbări majore privind tipul de agricultură practică, destinația terenurilor, implicarea diversilor actori și suprafața fermelor.¹² Deși cele mai multe modificări s-au produs prin intermediul unor mecanisme de piață legale, în Europa s-au înregistrat

și cazuri de acaparări de terenuri clasice (presupunând achiziții de terenuri ilegale sau extrajudiciare, vânzări forțate etc.).¹³ Per ansamblu, investițiile slab reglementate din zonele rurale ale Europei au efecte distorsionante și nocive asupra agriculturii și a comunităților rurale.

1.1 Momentul nostru politic

Provocările cu care se confruntă sistemele alimentare și agricole din Europa, precum și guvernarea funciară se manifestă într-un context politic global, social și ecologic mai amplu. Împreună trebuie să stabilim ce fel de societate ne dorim și ce fel de societate poate susține planeta noastră.

Pandemia de Covid-19 a scos la iveală slăbiciunile sistemului alimentar industrializat și globalizat. Peste tot în Europa, lanțurile de furnizare puternic centralizate au fost zguduite atunci când restaurantele și cumpărătorii instituționali și-au oprit activitatea, abatoarele și fabricile de procesare a alimentelor nu i-au putut proteja pe lucrători de focare grave de infectare, lucrătorii migranți au rămas blocați din cauza închiderii frontierelor sau au fost nevoiți să lucreze în condiții de nesiguranță, ceea ce a dus la îmbolnăvirea lor,¹⁴ iar măsurile de sănătate publică pârținoare au făcut ca activitatea din piețele locale să fie întreruptă, câtă vreme supermarketurile au rămas deschise.¹⁵ Totodată, au fost multe situații în care actorii din societatea civilă au asistat la promulgarea de legi în lipsa unor dezbateri publice, a dialogului sau a consimțământului.¹⁶ În ciuda tuturor provocărilor, țărani, micii producători agricoli și organizațiile susținătoare din societatea civilă s-au mobilizat pentru a le oferi oamenilor hrană locală și sănătoasă la prețuri accesibile, demonstrând astfel forța includerii sistemelor alimentare locale.¹⁷ Este foarte probabil ca în lunile și anii care vin, pandemia de Covid-19 să aducă cu sine o precaritate și o vulnerabilitate financiară crescute, o creștere a prețurilor la alimente și efecte imprevizibile pe termen lung asupra sănătății publice, a infrastructurii și a educației. Fonduri precum NextGenerationEU și alte instrumente care susțin redresarea trebuie să recunoască și să valorifice punctele forte scoase la lumină de răspunsul comunităților la criză, și în același timp să nu compromită și mai mult dreptul la hrană.

Țărani, micii producători agricoli și organizațiile susținătoare din societatea civilă s-au mobilizat pentru a le oferi oamenilor hrană locală și sănătoasă la prețuri accesibile, demonstrând astfel forța includerii sistemelor alimentare locale.

Țărani, micii producători agricoli și organizațiile susținătoare din societatea civilă s-au mobilizat pentru a le oferi oamenilor hrană locală și sănătoasă la prețuri accesibile, demonstrând astfel forța includerii sistemelor alimentare locale.

Criza provocată de Covid-19 a relevat și intensificat provocările cu care se confruntă societatea noastră, însă nu se află la originea lor. **Criza climatică și de mediu** pe care o traversăm a atras și ea atenția asupra sistemelor alimentare și a nevoii urgente de a ne modifica relația pe care o avem cu planeta noastră și de a clădi societăți sustenabile care îndeplinesc nevoile de bază ale

comunităților, oferă un trai decent și contribuie la regenerarea sistemelor naturale. În cadrul PVE remarcăm ambiția de a aborda aceste provocări prin modele agricole cu adevărat sustenabile, însă măsurile în acest sens nu au fost încă clar stabilite. Măsurile luate în trecut au avut prea adesea consecințe negative neprevăzute, de la acapararea terenurilor și distrugerea mediului cauzate de producerea de agrocombustibili¹⁹, distrugerea mediului legată de infrastructura de energie „verde”,²⁰ la diviziune socială și conflict provocate de măsurile menite să reducă acele efecte ale agriculturii asupra mediului care au estompat diferențele între agricultori și au alimentat ostilitatea și neînțelegerile.²¹

Unicitatea acestui moment este oglindită și în alte aspecte ale contextului agricol. Din punct de vedere generațional, **populația de agricultori este îmbătrânită**, ceea ce înseamnă că milioane de hectare de pământ din Europa își vor schimba proprietarul în următoarele două decenii. Este foarte important ce se întâmplă cu acest pământ în momentul în care este pus pe piață. Măsurile pe care le iau în prezent factorii decizionali vor hotărî dacă perioada de tranziție va alimenta concentrarea terenurilor agricole și agricultura intensivă sau vor încuraja apariția unei noi generații de producători agroecologici care folosesc metode sustenabile.

De asemenea, felul în care abordăm politica funciară ar trebui să fie însoțit și de o **conștientizare crescută privind barierele sistematice** care apar în calea diverselor grupuri etnice, de gen, ori clase sociale. Barierele societale se regăsesc în comunitatea agricolă²² și contribuie la obstrucționarea accesului la pământ al noilor veniți sau afectează capacitatea micilor agricultori de a-și păstra accesul la pământ atunci când în peisaj apar actori industriali puternici. Agricultorii aspiranți întâmpină numeroase obstacole: prețuri ridicate la terenuri ori la arendarea lor, concurența cu agricultorii și proprietarii de teren existenți pentru obținerea unui teren, acces limitat la informație.²³ Din moment ce mulți dintre noii veniți sunt mai curând interesați de ferme mai prietenoase cu mediul,²⁴ obstacolele de mai sus, fie că sunt legate de etnie, gen, clasă ori vârstă, trebuie remediate pentru a obține o dezvoltare mai sustenabilă și mai echitabilă din punct de vedere social a agriculturii europene.

CASETA 2

Femeile care locuiesc în zonele rurale ale UE²⁵

Femeile și fetele joacă un rol deosebit de important în asigurarea sustenabilității gospodăriilor și comunităților din mediul rural și în îmbunătățirea traiului rural. Cu toate acestea, rolul lor este adesea trecut cu vederea și în continuare există multe inegalități și forme de discriminare în funcție de gen. Printre exemple se numără: atitudini negative cu privire la capacitatea femeilor care intră în domeniu, dar și aspecte practice și administrative privitoare la statutul de „soție de agricultor”. Constatările principale referitoare la situația lor în Europa arată că:

- ▶ Alcătuiesc mai puțin de 50% din totalul populației rurale, reprezintă 45% din populația activă economic și în jur de 40% dintre ele lucrează la o fermă familială. Aceste cifre, însă, nu reflectă cu adevărat contribuția pe care o aduc femeile și fetele la economiile rurale, deoarece ele sunt mai predispuse decât bărbații să

lucreze în economia informală, care nu este luată în considerare în statisticile citate.

- ▶ Aproximativ 38% dintre femeile care locuiesc în zone rurale desfășoară activități independente. În jur de 30% dintre fermele din cele (până de curând) 28 de state membre sunt administrate de femei.
- ▶ Veniturile brute pe oră ale femeilor sunt, în medie, cu 16,2% mai mici decât cele ale bărbaților în cele 28 de state membre. În ceea ce privește pensiile, decalajul în funcție de gen este de 37,6% pentru grupa de vârstă peste 65 ani și cu 10% mai mare în zonele rurale.
- ▶ Politicile de gen ale UE nu sunt suficient implementate la nivel național. Aspectele privind egalitatea de gen ar trebui incluse în politicile rurale la mai multe niveluri (UE, național și local), iar cercetarea cu privire la structurile și procesele de guvernare rurală ar trebui abordate și dintr-o perspectivă de gen.

În ultimii zeci de ani, subiectele din jurul migrației și al identității naționale au devenit tot mai tensionate; unele guverne au restrâns libertatea de exprimare, iar **tendențele autoritare și naționaliste** și-au găsit noi platforme publice, având adesea un impact deosebit asupra zonelor rurale.²⁶ Legătura dintre atitudinile populiste și politicile funciare devine limpede în contextul crizelor acute care se răsfrâng asupra mediului și traiului rural, pe măsură ce tinerii părăsesc satele, iar micile ferme abia o duc de azi pe mâine. În Europa și nu numai, oportunitățile de colaborare între rural și urban pentru găsirea de soluții reale sunt periclitare de lipsa unui dialog nuanțat despre tipurile de agricultură, fapt care a dus la apariția fenomenului de “denigrare a agriculturii”.

Tot mai multe cercetări arată că lanțurile scurte alimentare, bazate pe micii producători de hrană și pe țăranii agricultori în colaborare cu comunitățile locale, pot și trebuie să fie o parte considerabilă din soluția la provocările sociale și ecologice. Fermele sustenabile, agroecologice, sunt reziliente pe timp de criză,²⁷ contribuie la hrănirea comunităților, asigură un trai sustenabil și reduc emisiile.²⁸ **Mediul rural este o sursă de creativitate și inovare** generate de faptul că micii producători și alți locuitori îmbrățișează agroecologia, rețelele alimentare alternative și piețele locale, iar împreună construiesc noi relații și rețele ale solidarității între comunitățile urbane și cele rurale. Aceste inovări sunt vitale pentru crearea unei economii cu adevărat sustenabile și echitabile, bazate pe solidaritate și grijă, și capabile să remedieze criza climatică și alte viitoare crize.

Și totuși, aceste soluții inovatoare apărute la firul ierbii sunt adesea adumbrite în conversații publice despre agricultură simplificate excesiv, câtă vreme ele ar trebui **sprijinite de factorii de decizie politică de la toate nivelurile pentru a putea fi valorificate din plin**. Acest raport sugerează câteva politici și practici esențiale care pot fi puse în practică pentru a facilita accesul micilor producători agroecologici la pământ și a-i ajuta astfel să își concretizeze soluțiile care vor duce la sisteme alimentare mai reziliente și mai democratice, un trai sustenabil, comunități rurale și urbane înfloritoare și hrană sănătoasă și sustenabilă pentru toți.

Viziunea noastră: de ce ne pasă de pământ și cum ne dorim să fie folosit

Rețeaua pentru Suveranitate Alimentară Nyéléni Europa și Asia Centrală (Nyéléni ECA) aduce laolaltă organizații civice de țărani, pescari, păstori, lucrători silvici, popoare indigene și consumatori; sindicate; ONG-uri; justiție de mediu, solidaritate, drepturile omului și mișcări alimentare bazate pe comunitate; jurnaliști și cercetători. Scopul este de a îmbunătăți inițiativele pentru suveranitate alimentară existente și a consolida munca noastră la nivel local, național, regional și global. Suveranitatea joacă un rol tot mai proeminent în transformarea sistemelor alimentare și agricole și în remediarea provocărilor sociale și de mediu asociate. Ea îi plasează pe producătorii agricoli și pe consumatori în centrul dezbaterii și sprijină toate populațiile în ceea ce privește dreptul acestora de a-și produce propria hrană. În acest sens, rețeaua noastră propune o viziune asupra pământului care se află la polul opus tendinței actuale de a financiariza și industrializa agricultura, și care se dorește a reprezenta și apăra micii producători alimentari și persoanele care practică agroecologia țărănească pentru a crea astfel beneficii pentru comunitatea locală și pentru societate în general.

Pentru noi, pământul **nu este o marfă**. El nu este nici un activ financiar, ci **o resursă naturală finită**, care în ultimii zece ani a fost secată rapid atât din punct de vedere cantitativ, cât și din punct de vedere calitativ. Pământul este un teritoriu viu, care îndeplinește funcții sociale, culturale, ecologice și economice importante; el este și o piesă esențială în demararea tranziției înpre o **nouă generație de agricultori care practică metode ecologice regenerative**.

Pământul este un teritoriu viu, care îndeplinește funcții sociale, culturale, ecologice și economice importante.

Pământul este un teritoriu viu, care îndeplinește funcții sociale, culturale, ecologice și economice importante. În acest moment, în care populația agricolă îmbătrânită a Europei este pe punctul de a se retrage din activitate în masă,²⁹ este imperios necesar să ne asigurăm că viitoarea generație de țărani, mici agricultori și lucrători rurali au acces la pământ. Este loc suficient pentru numărul crescând de persoane care doresc să intre în domeniul agriculturii,³⁰ iar sprijinirea acestora este deosebit de importantă pentru a obține înnoirea generațiilor și totodată o continuitate. Faptul

că noi actori își fac apariția în agricultură poate contribui la răsturnarea tendinței de creștere nesustenabilă a orașelor, poate aduce o gură de aer proaspăt în zonele rurale devitalizate și poate susține comunitățile țărănești pline de viață deja existente peste tot în Europa.

Revitalizarea pe care o pomeneam este stimulată parțial de alianțe și cooperări noi care acoperă tot spectrul rural-urban, printre care se numără și piețele locale diverse și **Agricultura Sprijinită de Comunitate (ASC)**. De asemenea, mai sunt și alianțe între agricultori și alte persoane care lucrează în mediul rural (ex. pescari, lucrători agricoli, popoare indigene, meșteșugari, lucrători din turismul rural, ecologiști, cercetători).

Noile legături dintre mediul rural și cel urban au ca scop: îmbunătățirea serviciilor și a infrastructurii (ex. în ceea ce privește educația, transportul public, sănătatea, accesul la internet, energia regenerabilă și gestionarea deșeurilor); sprijinirea transferului inter-generațional; recunoașterea și consolidarea rolului femeilor și al tinerilor din mediul rural; cultivarea patrimoniului cultural și a rădăcinilor rurale; conservarea mediului, apelor, semințelor și biodiversității; abordarea crizei climatice; schimburile de informații și cunoștințe; diversificarea activităților economice. Toate părțile implicate și toate inițiativele depind de accesul la pământ și se pot uni sub ghidajul unei viziuni comune privind administrarea terenurilor: felul în care este folosit pământul, cum este păstrat și îmbogățit, ce impact are asupra zonelor rurale și a societății în general.

Haut-Somont ©TDL Rhône-Alpes Bérengère Dumoulin

Mai vedem pământul și ca pe **o resursă comună** ori un teritoriu aflat la baza societăților noastre, **care găzduiește ecosisteme și biodiversitate**

și care trebuie protejat. Conceptul de „teritoriu” este complex și supus unor interpretări multiple. Pentru naționalitățile etnice și popoarele indigene, precum și pentru membrii rețelei noastre, teritoriile sugerează relațiile holistice dintre colectivele de oameni și împrejurimile bio-ecologice de care aceștia depind pentru a-și împlini nevoile materiale și economice, a clădi relații sociale și politice și a dezvolta cultura și spiritualitatea. Așadar, pământul este fundamental în garantarea mai multor drepturi ale omului – fapt admis de tot mai multe instrumente la nivel internațional care subliniază că subiectele privitoare la pământ au un caracter transversal și sunt relevante în toate țările (a se vedea caseta 9). Toată lumea poate și ar trebui să contribuie la definirea felului în care este folosit și gestionat pământul ori cu privire la orientările agricole ale acestuia. De la nivel local la nivel european, cetățenii și comunitățile locale pot participa la planificarea și gestionarea folosirii pământului împreună cu agricultorii, instituțiile agricole, autoritățile locale și alte părți implicate. Deciziile și decidenții ar trebui să ia în calcul efectele internaționale ale politicilor

europene și să se asigure că protejarea celor care locuiesc în Europa nu se face în detrimentul persoanelor mai vulnerabile din alte părți ale lumii.

Gestionarea pământului ca resursă comună presupune găsirea unui echilibru mai bun între nevoile și capacitățile proprietarilor de terenuri, ale agricultorilor și altor utilizatori, susținerea unor regimuri funciare care să restabilească echilibrul între drepturile utilizatorilor și drepturile de proprietate, și să colaboreze cu proprietari de terenuri publici și privați care doresc ca terenurile lor să fie folosite și administrate mai bine.³¹ Viziunea pe care o avem asupra pământului este una democratică și se bazează pe consolidarea opiniilor comunităților și a puterii lor de decizie.

Viziunea și opiniile oamenilor sunt deosebit de importante, pentru că pământul este piatra de temelie a unei tranziții sistemice și de amploare către sisteme alimentare reziliente și sustenabile. Sistemele alimentare în sine sunt și ele componente-cheie ale unei societăți sustenabile.

Pământul este primul element constitutiv al procesului de regenerare a agriculturii prin metode ecologice și țărănești care sunt necesare pentru combaterea schimbărilor climatice. Europa beneficiază de o panoplie de inițiative care demonstrează că există noi căi de a proteja pământul agricol, de a oferi acces la pământ celor care practică agricultura ecologică țărănească și formează viitoarele generații de agricultori. Dintre acestea, am ales câteva pe care le vom detalia în următoarele capitole ale raportului.³² Aceste inițiative fertile fac ca schimbările de sistem să fie o realitate tangibilă și ilustrează rezultatele pe care le are o abordare diferită a pământului.

Pentru multe dintre mișcările sociale, lupta împotriva acaparării și concentrării terenurilor este una esențială. Roșia Montană (România), Somonte și Marinaleda (Spania), Notre-Dame-des-Landes și A45 (Franța)³³ sunt doar câteva exemple de inițiative ale unor cetățeni angajați care își dedică acțiunea colectivă drepturilor populațiilor locale de a-și defini singure sistemele alimentare și agricole. Mișcările se concentrează pe reinstaurarea controlului democratic asupra unui aspect esențial al existenței noastre: felul în care ne hrănim. Ele prețuiesc producătorii de hrană, promovează relocalizarea sistemelor alimentare și capacitează actorii locali, contribuie la acumularea de cunoștințe și abilități și lucrează cu natura.

Suveranitatea alimentară nu este un obiectiv sau o condiție, ci un proces adaptat la oameni și la locurile în care este pusă în practică.

Toate acestea, reunite, se numesc suveranitate alimentară și constituie baza comună a inițiativelor amintite. Suveranitatea alimentară nu este un obiectiv sau o condiție, ci un proces adaptat la oameni și la locurile în care este pusă în practică. „*Suveranitatea alimentară este un proces continuu care dorește să obțină solidaritatea și nu competiția, să clădească o lume mai echitabilă pornind de la bază*”³⁴, iar ea trebuie susținută prin schimbări structurale ale politicilor la nivel local, național, european și internațional.

În cadrul acestei abordări holistice, pământul nu aparține unui cerc restrâns de oameni, ci tuturor oamenilor: rasa, genul și echitatea economică sunt esențiale. Femeile, care joacă roluri fundamentale în producția agroecologică de hrană și în sistemele de distribuție, ar trebui să se bucure de acces la pământ și gestionarea acestuia. Inițiativele alternative din agricultură sunt o platformă de apărare a echității de gen și a drepturilor minorităților. În acest sens, putem aminti colectivul emblematic

din Regatul Unit *Land In Our Names (LION)*, care abordează dreptul la pământ ca subiect principal în cadrul mai amplu al insecurității alimentare, al inegalităților privind sănătatea și al justiției de mediu. LION dorește să schimbe felul în care ne raportăm la pământ când este vorba despre rasă, gen și clasă în procesele care produc schimbări sistemice. Contribuția persoanelor care lucrează pământul, printre care se numără mulți migranți, ar trebui recunoscută, iar drepturile acestor persoane ar trebui protejate. Multe alte grupuri sociale sunt și ele afectate direct de modul în care este utilizat pământul (de ex. lucrătorii silvici, pescarii și popoarele indigene), așadar, ele ar trebui implicate activ în procesele de guvernare funciară. Sunt multe lecții valoroase de învățat din metodele tradiționale, indigene și de folosință comună a gestionării pământului.

Cele mai impresionante realizări ale mișcărilor la firul ierbii pentru accesul la pământ nu se rezumă doar la furnizarea de hrană de calitate superioară, ci trebuie de asemenea menționate capacitarea și implicarea activă a cetățenilor. Inițiativele și practicile pomenite pot fi reproduse și în alte părți, în funcție de context și de nevoile comunităților locale, într-un cadru instituțional și legislativ care le este favorabil. Ele sunt descrise în detaliu în publicația „Pământul tău, pământul meu, pământul nostru: strategii la firul ierbii pentru conservarea terenurilor agricole și accesul la pământ pentru agricultură țărănească și agroecologie”. Prezentul raport subliniază care sunt principalele politici de care este nevoie și care sunt disponibile la toate nivelurile pentru a veni în sprijinul inițiativelor transformatoare.

Reportage La Durette ©TDL Sandrine Mulas

Analiza dezbaterii privind politica funciara în Europa

Politica funciara este alcătuită din reglementări și legi care stabilesc un cadru de guvernanta pentru gestionarea terenurilor. Aceasta stabilește ori clarifică rolurile instituțiilor și ale actorilor de la toate nivelurile administrative, natura și caracterul drepturilor funciare, precum și mecanismele de reglementare a tranzacțiilor funciare, distribuției și utilizării. Prin determinarea condițiilor în care se face accesul la pământ și de către cine, politica funciara poate crea: împrejurări favorabile ori potrivnice agriculturii ecologice; sisteme alimentare reziliente și durabile; și comunități țărănești și rurale înfloritoare.

Sunt diverse abordări ale politicii funciare, care reflectă paradigme diferite. Strategiile variază de la cele orientate spre piață, care tratează pământul în special ca bun economic/financiar, la **cele care au la bază drepturile omului**, care reglementează pământul ca bun comun. Acest fapt influențează gradul și tipul de reglementare a tranzacțiilor, (des)centralizarea guvernantei, felul în care sunt tratate pretențiile de folosire a pământului concurente și măsura în care utilizatorii de terenuri sunt incluși în procesul de luare a deciziilor. Politica funciara este de asemenea direct influențată de și interconectată cu alte politici sectoriale, precum: agricultura, amenajarea teritorială, securitatea alimentară, apele și alte resurse naturale, care își lasă cu toatele amprenta asupra coordonării și eficienței. Interacțiunile amintite sunt mai mult sau mai puțin luate în discuție în cadrul politicilor funciare.

Câtă vreme politicile funciare sunt de regulă formulate la nivel național sau regional, ele sunt influențate direct de politicile supranaționale, inclusiv de cele comunitare. Înțelegerea impactului pe care îl au politicile funciare actuale și a posibilităților de a le modifica necesită o atenție îndreptată spre ambele niveluri. De aceea, în acest capitol ne vom ocupa mai întâi de politicile naționale și subnaționale, iar apoi de cele de la nivelul UE, încercând să redăm o parte din relațiile și interacțiunile complexe dintre aceste cadre de politici care se întrepătrund.

3.1 Politicile funciare la nivel local și național

Politicile funciare sunt influențate de strategiile generale de dezvoltare ale statelor și de obiectivele

economice, sociale, culturale și de mediu aferente, precum și de factori istorici, ori de evoluția structurilor agricole de-a lungul timpului și până în prezent. Statele membre iau în considerare reglementările UE și alte angajamente internaționale. Cu toate acestea, în general, în ultimii zeci de ani, **legile și politicile naționale nu au reușit să protejeze micii producători de hrană**; ele pot constitui ocazia unei angajări viguroase a publicului și a comunității în ceea ce privește guvernanta funciară; sau pot susține propuneri inovatoare pentru agroecologie la scară mică și sisteme alimentare prospere. În schimb, politicile au sprijinit fie direct, fie indirect, creșterea modelelor agricole la scară mare, industrializate și care distrug mediul.

3.1.1 **Ce instrumente pot folosi factorii de decizie politică pentru a proteja accesul la pământ al micilor agricultori ecologici?**

Există multe metode prin care factorii de decizie și politicile pot susține și promova agricultura ecologică la scară mică. Prezentul raport se concentrează pe șapte domenii-cheie: transparență și monitorizarea pieței funciare și a regimului de proprietate funciară; consolidarea măsurilor de protecție a chiriașilor; prevenirea speculei și a concentrării terenurilor; o politică fiscală și de impozitare progresivă; vizarea acaparării de terenuri; dezvoltarea ori consolidarea drepturilor de preempțiune ale utilizatorilor vulnerabili; și consolidarea controlului public și democratic asupra pământului. Pentru fiecare dintre aceste domenii există instrumente aferente pe care jurisdicțiile europene le folosesc în diverse moduri.³⁵

Transparență și monitorizarea pieței funciare și a regimului de proprietate funciară

Informațiile precise, cuprinzătoare și accesibile sunt o condiție prealabilă pentru a întocmi politici funciare juste, eficiente și responsabile. Datele ar trebui colectate de structurile de resort, compilate și publicate astfel încât și grupurile vulnerabile să aibă acces la ele și să le poată folosi. Pentru a fi echitabile și responsabile, politicile privind datele funciare trebuie să includă o dimensiune educațională, să fie favorabile capacității și să furnizeze resursele necesare pentru accesul echitabil la informație.

În prezent, în multe țări informațiile despre tiparele proprietății funciare sunt restrânse.³⁶ Majoritatea țărilor publică unele informații cu privire la utilizarea terenurilor, însă acestea sunt adesea incomplete, oferite contra cost,³⁷ iar uneori necesită abilități tehnice specializate, de care grupurile marginalizate din punct de vedere economic și social nu dispun.

Mecanismul SAFER din Franța (a se vedea caseta 3) este un exemplu de instrument care crește transparența: acesta monitorizează vânzările de terenuri și prin intermediul lui se poate interveni (limitat) în cazul vânzărilor problematice. Totuși, nu toate datele colectate sunt făcute publice, iar categorii întregi de tranzacții se află în afara competenței mecanismului. Așa cum veți citi mai departe, competențele SAFER nu acoperă și transferurile de (acțiuni în) companii care dețin terenuri, ceea ce înseamnă că titlul de proprietate și controlul asupra unui teren pot fi transferate fără supravegherea cuvenită. Situația se regăsește și în afara granițelor Franței: financiarizarea pământului și înmulțirea cazurilor în care agricultura se face pe bază de contract fac tot mai dificilă

monitorizarea și înțelegerea dreptului de proprietate. Astfel, schimbarea tendințelor în domeniu, adică monitorizarea publică mai eficientă și inițiativele menite să sporească transparența sunt acum mai importante decât oricând.

Tendințele înregistrate în domeniul funciar sunt un punct mort când vine vorba despre gradul de acoperire a datelor la nivelul UE, aceasta însemnând că este greu să comparăm contextele naționale, să evaluăm cât de răspândite sunt problemele de acces la pământ și să luăm măsurile necesare. Evoluția pieței terenurilor agricole – în special artificializarea pământului agricol – este slab documentată și prezintă discrepanțe mari între statele membre. În continuare se constată că există diferențe între terenurile agricole (registrele cadastrale naționale) și suprafața agricolă utilizată (bazată pe declarațiile PAC), fapt care reflectă lipsa unei definiții a pământului agricol care să fie valabilă în întreaga Uniune Europeană. Iată contextul în care un **Observator European al Terenurilor** (a se vedea capitolul 4 pentru propunerea detaliată), găzduit de Comisia Europeană (CE) și menit să adune oficial date consistente, armonizate și legitime cu privire la proprietatea funciară, ar putea juca un rol deosebit de important.

Consolidarea măsurilor de protecție a arendașilor

Terenurile agricole devin tot mai scumpe în multe zone din Europa, iar astfel, contractele de administrare ori arendare a pământului sunt o condiție de bază pentru accesul la terenuri. Acest lucru este valabil mai ales în cazul tinerilor și al noilor veniți în agricultură. **Legile la nivel național care protejează drepturile chiriașilor și reglementează încheierea contractelor de administrare au, prin urmare, o importanță vitală în a asigura accesul agricultorilor la pământ.** Multe țări ale Uniunii Europene au în vigoare reglementări care le asigură arendașilor de terenuri agricole o protecție foarte specifică. Printre aspectele acoperite se numără: controlarea prețurilor arendelor, condițiile minime de concesiune, restricționarea condițiilor de încetare a contractelor, sau cerințe ca arendașii terenurilor agricole să aibă "dreptul de prim refuz" în cazul în care proprietarul dorește să vândă acele terenuri. Alte propuneri ar fi stabilirea unei legături între arendare, folosirea terenului și criterii care asigură sustenabilitatea, astfel încât pământul să poată fi arendat colectivelor de agricultori, iar condiția unei suprafețe minime să fie eliminată, ceea ce ar mijloci încheierea unor contracte de arendă pentru parcelele mici.

Chiar dacă măsurile de mai sus se pot dovedi foarte utile, politicile funciare ar trebui să adopte o viziune de ansamblu și să fie evaluate în virtutea impactului general pe care îl au asupra accesului la pământ. Consolidarea drepturilor arendașilor fără a lua în considerare și alți factori poate produce efecte negative. În unele situații, o mai bună protecție a arendașilor a încurajat vânzarea de terenuri sau o rată de retenție a pământului mai mare, deoarece unii proprietari au fost reticenți să își asume ceea ce a fost perceput ca un risc crescut sau o responsabilitate mai mare. Totuși, consolidarea poziției arendașilor agricultori prin asigurarea unei **securități mai mari pe termen lung în ceea ce privește accesul la pământ** și a posibilității de a investi, precum și scutirea de la a-și renegocia mereu contractele, pot reduce precaritatea arendării și dependența de proprietari.

Măsuri de prevenire a speculei și a concentrării terenurilor

Pentru a preveni specula, unele țări au introdus un control asupra prețurilor tranzacțiilor funciare. Măsurile de control se pot referi la piața vânzărilor, ca în Ungaria,³⁸ unde există reglementări suplimentare referitoare la vânzarea de terenuri agricole, sau ca în Germania, unde tranzacțiile contra unei sume cu 50% mai mari decât prețul pieței pot fi blocate.³⁹ În Franța, pe lângă controlul asupra vânzării de terenuri, organizațiile SAFER (a se vedea caseta 3) trebuie să autorizeze lucrarea pământului arabil disponibil (printr-un contract de vânzare sau de arendă) sau extinderea unei ferme dincolo de anumite dimensiuni. **Structura fermelor este controlată pentru ca suprafața acestora să nu fie prea mare ori prea mică pentru a fi productive și eficiente ca ferme țărănești în administrare familială**, conform modelului elaborat în anii '60 ai secolului trecut.⁴⁰ În alte părți, reglementările limitează specula intervenind pe piața chiriilor și impun plafoane pentru a-i proteja pe arendași (ex. în Belgia se stabilește o valoare maximă a arendeii⁴¹) și praguri minime pentru a-i proteja pe proprietari (ex. în Franța, unde se folosesc atât pragurile minime, cât și plafoanele⁴²). În țările care aleg să lase piața să stabilească prețul (ex. Anglia și Țările de Jos), pământul este inaccesibil micilor și tinerilor agricultori.⁴³ Controlul prețurilor poate corecta acest neajuns. **Totodată, politicile menționate pot scădea posibilitatea de a face profituri mari din specula cu terenuri, ceea ce o face mai puțin atrăgătoare pentru investitori.** Politicile care reduc numărul suprafețelor agricole destinate altor scopuri fie prin „centuri verzi” (Regatul Unite), fie prin alte măsuri de protecție a terenurilor agricole, pot și ele descuraja specula prin aceea că înlătură posibilitatea de a se face profit transformând loturile agricole în loturi pentru locuire, uz comercial ori industrial.

Alte politici au scopul de a preveni sau limita specula prin introducerea unor cerințe precum cea de reședință pentru cumpărători, limitând astfel dreptul de proprietate la persoane reale. O altă metodă este plafonarea suprafeței care poate fi deținută sau, cum se întâmplă în Elveția, vânzarea terenurilor agricole strict acelor persoane care lucrează pământul.⁴⁴ Astfel, capătă întâietate cumpărătorii locali care cel mai probabil vor lucra pământul și, în același timp, controlul asupra pământului rămâne în mâinile comunităților locale. Măsurile de acest fel sunt, însă, controversate în același timp: în unele situații ele lasă loc de corupție sau sunt folosite pentru a proteja interese speciale; cerința ca terenurile să fie folosite „activ” de către agricultori îi exclude pe alocuri pe țărani și pe micii producători marginalizați; unele țări care folosesc măsurile de mai sus au fost criticate de Comisia Europeană, care susține că acestea nu se află în concordanță cu libera circulație a capitalului. Un alt lucru pe care îl pot face țările este să își adapteze regimul fiscal pentru a preveni concentrarea terenurilor și specula.

Alte politici au scopul de a preveni sau limita specula prin introducerea unor cerințe precum cea de reședință pentru cumpărători, limitând astfel dreptul de proprietate la persoane reale. O altă metodă este plafonarea suprafeței care poate fi deținută sau, cum se întâmplă în Elveția, vânzarea terenurilor agricole strict acelor persoane care lucrează pământul.⁴⁴ Astfel, capătă întâietate cumpărătorii locali care cel mai probabil vor lucra pământul și, în același timp, controlul asupra pământului rămâne în mâinile comunităților locale. Măsurile de acest fel sunt, însă, controversate în același timp: în unele situații ele lasă loc de corupție sau sunt folosite pentru a proteja interese speciale; cerința ca terenurile să fie folosite „activ” de către agricultori îi exclude pe alocuri pe țărani

și pe micii producători marginalizați; unele țări care folosesc măsurile de mai sus au fost criticate de Comisia Europeană, care susține că acestea nu se află în concordanță cu libera circulație a capitalului. Un alt lucru pe care îl pot face țările este să își adapteze regimul fiscal pentru a preveni concentrarea terenurilor și specula.

Politici fiscale și de impozitare ca sprijin pentru agricultura activă și reînnoirea generațiilor

Politica fiscală și de impozitare poate juca un rol important în structurarea regimurilor funciare, deoarece influențează procesele de luare a deciziilor privitoare la pământ prin diverse stimulente financiare. O componentă de bază a Legii privind reforma funciară din Scoția din 2016 a fost introducerea unei taxe pe valoarea terenului pentru a **descuraja acapararea de terenuri, a evita apariția unor terenuri virane sau abandonate și a susține productivitatea acestora, precum și diversitatea proprietarilor**. În plus, se pot acorda avantaje fiscale care să sprijine succesiunea generațională a fermelor și utilizarea continuă a pământului agricol. Un proiect de reformă a contractelor de arendă din Valonia, Belgia, a luat în calcul tocmai acest aspect. Pentru a încuraja contractele de arendă pe termen lung (peste 27 de ani) și contractele de arendă care acoperă toată durata activității agricole (până la vârsta legală de pensionare), proprietarii de terenuri pot solicita reduceri ale impozitului pe donații și pe succesiune datorat - dacă încheie un contract de arendă pe termen lung cu o persoană sub 35 de ani, acest lucru le conferă o reducere de 55 % a impozitului pe succesiune.⁴⁵ În Irlanda, proprietarii de terenuri primesc un stimulent fiscal de până la 40 000 EUR dacă încheie contracte de arendă pe termen lung cu agricultorii arendași, suma servind drept stimulent pentru alocarea terenurilor unor agricultori activi.⁴⁶

Cu toate acestea, stimulentele fiscale concepute pentru a sprijini reînnoirea generațiilor și evitarea acumulării excesive de terenuri pot avea, de asemenea, consecințe nedorite sau efecte perfide. În Germania, de exemplu, impozitele relativ scăzute pe moștenirea terenurilor agricole și forestiere i-au încurajat și pe cei neimplicați în agricultură să cumpere terenuri agricole și forestiere ca strategie de evitare a obligațiilor fiscale. În schimb, în Țările de Jos există o politică care permite reducerea impozitului pe venit pentru proiectele de dezvoltare urbană care reinvestesc o parte din profituri în terenuri agricole; aceasta îi poate dezavantaja pe agricultori (mai ales aspiranți) în comparație cu cei care dispun de un capital mai mare și de alte surse de venit neagricole.⁴⁷ **Prin urmare, este important ca efectele politicilor fiscale și bugetare să fie monitorizate de-a lungul timpului pentru a ne asigura că își ating scopul scontat.**

Reglementări care să vizeze acapararea terenurilor

O serie de țări din Europa de Est au încercat să limiteze specula prin impunerea de moratorii temporare⁴⁸ privind vânzările de terenuri agricole în timpul procesului de integrare pe piețele UE. Aceste moratorii au contribuit la reducerea sau la încetinirea achizițiilor formale de terenuri din țările est europene. Totuși, aceste politici au fost uneori eludate, de exemplu prin negocierea unor contracte de emfiteoză sau a unor contracte de închiriere pe termen extrem de lung cu drepturi atât de cuprinzătoare încât seamănă cu proprietatea deplină. Deși au contribuit, fără îndoială, la evitarea unor rezultate mai proaste, moratoriile nu au reușit să își atingă obiectivul proclamat de a promova fermele de dimensiuni medii, lucrate și gestionate de proprietarii lor.⁴⁹

Mai mult, în unele cazuri, și mai ales în contextul corupției generalizate, moratoriile și alte măsuri menite să limiteze achizițiile străine pot chiar să fi contribuit la exacerbarea concentrării terenurilor în mâinile elitelor naționale.⁵⁰ Țări precum România și Ungaria au încercat, de asemenea, să limiteze acapararea de terenuri și specula cu terenuri prin măsuri anticorupție, audituri și modificări ale Codului penal, dar rămâne de văzut care este eficacitatea acestor măsuri.

Reglementarea publică menită să reducă fenomenul acaparării de terenuri și alte practici ilicite este și mai complicată în era financiarizării: „procesul prin care economia reală este subordonată economiei financiare”.⁵¹ Pe măsură ce noi actori financiari, inclusiv bănci, fonduri de pensii, grupuri de asigurări și altele, au luat în vizor terenurile ca oportunități de investiții atractive, capacitatea autorităților publice de a reglementa acești actori nu a ținut pasul. Acest lucru se datorează și existenței unei rețele de intermediari adesea complicare prin care trec investițiile, care poate însemna sute de companii de tip holding și filiale agricole interconectate și diverse aranjamente de acționariat. Ar trebui să se pună în discuție politici care să impună publicarea informațiilor financiare și să dezvăluie structurile de proprietate efectivă, precum și limitarea transferurilor de terenuri agricole către persoane fizice, eventual în conformitate cu dispozițiile antimonopol. În cele din urmă, sunt necesare politici care să consolideze agroecologia și să contribuie la readucerea accentului pe economia „reală”, acordând prioritate contribuțiilor agricultorilor la societate în detrimentul producției de profit.

Drepturi de preempțiune pentru utilizatorii vulnerabili

Pe o piață funciară nereglementată, pământul ajunge la ofertantul care dă cel mai mult, de obicei un investitor sau o fermă vecină mai mare, cu suficient capital pentru a se extinde, mai curând decât un tânăr agricultor începător interesat de agricultura la scară mică. **Micii agricultori, tinerii agricultori, femeile, popoarele indigene,⁵² persoanele de culoare⁵³** și migranții întâmpină adesea obstacole suplimentare de ordin financiar, social sau de altă natură în calea accesului la terenuri. Statele pot aborda aceste probleme prin punerea în aplicare a unor măsuri specifice care să acorde prioritate acestor utilizatori.

Unele țări procedează astfel prin acordarea de drepturi de preempțiune asupra vânzărilor de terenuri, ceea ce înseamnă că un organism sau un actor desemnat are dreptul de a interveni în vânzările de terenuri și de a le împiedica în conformitate cu anumite condiții sau principii definite prin lege. În cazul în care sunt asociate cu obiective bine concepute și, în special, în cazul în care sunt susținute fie prin controlul prețurilor, fie prin sprijin financiar, acestea pot oferi o modalitate eficientă de asigurare că terenurile sunt utilizate în scopuri agroecologice, prevenind în același timp concentrarea și utilizarea nesustenabilă a acestora. Drepturile menționate pot acționa în favoarea agricultorilor arendași, a vecinilor, a agricultorilor interesați în mod special să activeze în agroecologie, a femeilor, a agenților care gestionează terenurile, a autorităților locale etc.

CASETA 3

SAFER: Societatea de Amenajări Funciare și Amenajare Rurală⁵⁴

SAFER sunt organizații pentru gestionarea și reglementarea terenurilor din zonele rurale, instituite prin lege în 1960. Orice intenție de vânzare de teren agricol sau rural trebuie declarată acestor entități. Anual, organizațiile SAFER sunt implicate în aproximativ 20-30% din vânzările de terenuri, îndeplinind rolul de intermediar ori de reprezentant al vânzătorului sau cumpărătorului, în conformitate cu criteriile prevăzute în lege. În alte cazuri, mai rare, ele pot interveni în procesul de vânzare în baza faptului că un terț dorește să își exercite drepturile de preempțiune în cadrul vânzării respective.

În astfel de cazuri, SAFER cercetează dacă persoana care solicită dreptul de preempțiune are planuri mai bune pentru teren decât potențialul cumpărător din perspectiva celor nouă obiective definite prin lege. În acest caz, cumpără terenul pentru a-l revinde prin intermediul unui apel pentru candidaturi.

Preempțiunea poate fi justificată de o varietate de obiective, inclusiv viabilitatea fermelor, beneficiile de mediu și reducerea speculei funciare, printre altele. Deși doar 10 - 15% din terenurile cumpărate de

SAFER sunt cumpărate prin preempțiune, această posibilitate legală contribuie la modelarea pieței funciare.

Cu toate acestea, în practică, cadrele pentru drepturile de preempțiune nu sunt întotdeauna capabile să răspundă noilor provocări, printre care se numără și rolul tot mai important al actorilor financiari.⁵⁵ Germania și Franța au creat agenții supravegheate de guvern („Landgesellschaften” și, respectiv, SAFER), al căror mandat principal este monitorizarea vânzărilor de terenuri și intervenția atunci când acestea nu corespund criteriilor stabilite (de exemplu, dimensiunea maximă, prețul, utilizarea⁵⁶). Cu toate acestea, agențiile intervin în puține vânzări de terenuri, iar criteriile nu sunt neapărat destinate sau suficiente pentru a promova agricultura la scară mică sau practicile agroecologice, deoarece, în general, acestea nu includ criterii explicite privind echitatea sau utilizarea durabilă.

În alte situații, au fost puse în aplicare regulamente care impun calificări profesionale sau educaționale specifice pentru cumpărătorii de terenuri agricole. Aceste măsuri au fost instituite inițial atât pentru a încuraja deținerea de terenuri de către agricultori, cât și pentru a sprijini profesionalizarea și dezvoltarea tehnică a agriculturii europene. Și totuși, există o serie de provocări legate de acest model și de reglementările care rezultă, care tind să favorizeze metodele agricole bazate pe capital și tehnologie intensivă și să excludă țăranii agricultori, migranții și alte persoane care au o educație informală sau au urmat o ucenicie și nu au o calificare recunoscută oficial. În timp ce astfel de măsuri i-ar putea proteja pe agricultori, ele pot, de asemenea, să sporească barierele în calea trecerii de la lucrarea pământului la deținerea și conducerea propriei ferme. **Pentru a proteja micii agricultori, producătorii agroecologici și țăranii, este necesar ca astfel de reglementări să menționeze anume grupurile enumerate mai sus.**

În fine, agențiile precum SAFER sunt, de asemenea, limitate de incapacitatea lor de a monitoriza și de a interveni în vânzarea de acțiuni într-o societate funciară. Transferul de acțiuni într-o societate care deține terenuri schimbă proprietarul terenului, dar în ochii legii nu este o vânzare de terenuri. În prezent, metoda aceasta este utilizată pe scară largă pentru a transfera proprietatea asupra terenurilor, oferind investitorilor o marjă de manevră semnificativă pentru a evita respectarea reglementărilor de control al prețurilor terenurilor și exacerbând concentrarea terenurilor.⁵⁷ Acesta este unul dintre modurile în care creșterea financiarizării terenurilor poate reduce transparența și supravegherea democratică a utilizării terenurilor, subminând instrumentele care sunt menite să le protejeze.

Consolidarea controlului public și democratic asupra terenurilor

Guvernele au la dispoziție o serie de măsuri pentru a sprijini direct un proces decizional participativ și mai democratic privind terenurile la nivel local, ceea ce le permite comunităților să sprijine mai bine sistemele agricole și alimentare locale, să încurajeze coeziunea socială și un trai sustenabil în mediul rural.⁵⁸ **Dincolo de transferarea responsabilităților către organismele guvernamentale locale, o guvernanță funciară mai eficientă presupune, de asemenea, includerea mai largă a actorilor de pe teren: cetățeni, producători, consumatori, grupuri comunitare etc.**

În cele ce urmează, redăm o listă neexhaustivă a instrumentelor de politică publică utilizate în Europa pentru a încuraja un proces decizional mai inteligent și mai receptiv în chestiuni legate de terenuri și de utilizarea acestora:

a) Reforma funciară

În timp ce politicile de reformă funciară variază enorm, opțiunea de a introduce o legislație națională majoră pentru a aborda problemele funciare este una convingătoare. Scoția oferă poate cel mai bun exemplu de reformă funciară în contextul european din ultimii ani (a se vedea caseta 4 de mai jos). În 2016, Parlamentul scoțian a adoptat Legea privind reforma funciară cu scopul declarat de «a pleda pentru [...] un sistem modern de proprietate variată [...] care să permită comunităților să prospere, [...] dezvoltarea să fie durabilă, [...] în care disputele să fie minime».⁵⁹ Pentru a implica mai bine cetățenii în gestionarea terenurilor, Scoția a introdus un cadru juridic inovator care promovează controlul democratic asupra terenurilor.⁶⁰ Orașele, municipalitățile sau anumite tipuri de grupuri ale societății civile au posibilitatea de a cumpăra terenuri sau de a solicita transferul de active de la un organism public către un organism comunitar (un grup formal sau informal, adesea locuitori locali, dar uneori și persoane interesate de o anumită problemă, cum ar fi conservarea) dacă doresc să le gestioneze. Deși punerea în aplicare a acestui cadru se află încă într-o fază incipientă, iar distribuția terenurilor în Scoția rămâne extrem de inegală, legea oferă posibilitatea unei noi paradigme pentru guvernarea funciară - o paradigmă care se bazează pe **o abordare centrată pe drepturile omului, recunoscând că terenul nu este doar o marfă, ci un factor-cheie în atingerea unor obiective sociale și de mediu esențiale.**⁶¹

Dreptul de cumpărare al comunității scoțiene

Scoția are una dintre cele mai concentrate structuri de proprietate funciară din lume: mai puțin de 500 de persoane din Scoția dețin jumătate din terenurile scoțiene aflate în proprietate privată.⁶² De la descentralizare (Scoția a primit dreptul de a avea propriul parlament) în 1999, au existat tot mai multe solicitări de reformă funciară și de schimbări în ceea ce privește proprietatea funciară. Trei acte legislative importante au conferit noi competențe comunităților pentru a modela felul în care este utilizat pământul în Scoția:

1. Legea privind reforma funciară (Scoția) din 2003: Această lege a instituit un „drept de cumpărare” pentru comunitățile rurale cu o populație de până la 10 000 de locuitori: atunci când un teren este scos pe piață, comunitatea locală are un „drept de prim refuz”, cu condiția să își fi înregistrat în prealabil intenția de a participa la program. Anumite comunități special definite și protejate (comunitatea micilor producători de hrană din Scoția) au, în plus, dreptul de a impune anumite condiții la vânzarea de terenuri.

2. Legea din 2015 privind emanciparea comunității (Scoția): Această lege a extins „dreptul de a cumpăra” menționat mai sus la comunitățile de peste 10.000 de locuitori, la zonele urbane și la comunitățile de interes în anumite cazuri. De asemenea, a inclus o legislație pentru a controla cererile de transfer de active, pe care comunitățile o pot folosi pentru a prelua gestionarea activelor în loc să le dețină și care este mai frecvent utilizată decât dreptul de a cumpăra. Legea a instituit, de asemenea, dreptul comunității de a cumpăra terenuri abandonate și neglijate. Comunitatea trebuie să dovedească faptul că terenul este abandonat în totalitate sau utilizat într-un mod care dăunează bunăstării mediului unei comunități relevante și, prin urmare, este în interesul public să se transfere proprietatea.

3. Legea privind reforma funciară (Scoția) din 2016: Această lege a instituit dreptul comunitar de a cumpăra terenuri în scopul dezvoltării durabile, în cazul în care transferul de terenuri este susceptibil să promoveze dezvoltarea durabilă și reprezintă cea mai bună modalitate practică de a realiza acest lucru. Legea a creat, de asemenea, noi condiții pentru contractele de arendă agricolă și a acordat arendașilor agricoli noi drepturi de renunțare și de succesiune a contractelor de arendă.

Dreptul de a cumpăra terenuri abandonate și neglijate și dreptul de a cumpăra terenuri pentru dezvoltare durabilă, prevăzute în legile din 2015 și 2016, pot fi ambele utilizate pentru a forța vânzarea de terenuri, deși legislația stabilește criterii stricte privind condițiile de vânzare, iar grupul comunitar trebuie să cumpere terenul la valoarea de piață.

Această legislație este nouă, iar impactul, eficacitatea și accesibilitatea acesteia pentru comunități rămân deocamdată o necunoscută. Totuși, ea oferă un model promițător pentru viitoare politici care ar putea contribui la sprijinirea agriculturii țărănești ecologice.

b) Bănci funciare publice

Băncile funciare publice sunt agenți sau organisme publice care achiziționează terenuri pentru a le pune la dispoziție în vederea utilizării în interes public. Criteriile de definire a interesului public variază foarte mult, dar există exemple pozitive de bănci de terenuri. În Asturias, Spania, Comisia Băncii Funciare Regionale gestionează terenuri în cadrul unui obiectiv public aliniat la programul de dezvoltare regională. Acest program urmărește patru elemente principale în cadrul obiectivului său general de sprijinire a regenerării rurale: **acordarea de prioritate la transferul de terenuri către deținătorii de parcele adiacente (mai degrabă decât către investitori externi), sprijinirea tinerilor agricultori, încurajarea înființării de noi întreprinderi sau ferme și stimularea agriculturii ecologice.**⁶³ În unele cazuri, băncile funciare publice au legătură cu normele de preempțiune, cum este cazul provinciei germane Baden-Württemberg, unde terenurile a căror vânzare este blocată pot fi achiziționate de *Landgesellschaft* și utilizate „pentru îmbunătățirea structurii agricole”.⁶⁴

CASETA 5

Ferme în administrare publică

În Anglia, fermele administrate public au fost înființate în 1892 ca modalitate accesibilă de a intra în agricultură pentru tinerii agricultori. Autoritățile locale au fost împuternicite să cumpere și să concesioneze terenuri micilor agricultori. Până în 1936, aceste ferme mici au ajuns să ocupe o suprafață de 459.103 acri, fiind peste 30.000 de la număr. Abia prin Legea agriculturii din 1947, însă, au fost înființate fermele publice propriu-zise.

Între 1977 și 2017, programul de privatizare, dereglementare și reduceri bugetare (care au generat vânzarea de pământuri publice) al guvernului neoliberal a dus la înjumătățirea suprafeței aflată în administrare publică, aceasta ajungând la doar 215.155 acri. În ciuda acestei tendințe, fermele publice rămân în continuare una dintre cele mai puternice pârgii de care dispun autoritățile locale pentru a-i ajuta direct pe cei nou intrați în agricultură. Ele sunt un bun public național și, ca atare, prezintă un potențial real de sprijinire a viabilității economice a agriculturii locale și de promovare a metodelor agricole inovatoare și durabile din punct de vedere ecologic.⁶⁵ În contextul Regatului Unit post-Brexit, viitorul fermelor publice este cât se poate de incert, singurul angajament guvernamental apărând în planul de tranziție publicat în noiembrie 2020, în cadrul «Programului de sprijin pentru noii sosiți».⁶⁶ Planul este ca începând cu 2022 să se poată depune candidaturile și să se „furnizeze finanțare[...]pentru ca noii veniți să aibă acces la pământ [...]lucrând cu fermele în administrare publică și cu alți proprietari de terenuri.”

c) O amenajare a teritoriului favorabilă incluziunii

Autoritățile regionale și locale se pot angaja într-o planificare spațială favorabilă incluziunii pentru a cartografia mai bine modelele existente de utilizare și distribuție a terenurilor, pentru a gestiona pretențiile concurente de utilizare a terenurilor și pentru a proteja terenurile agricole de conversie. Planificarea spațială poate face parte dintr-o politică mai largă de coeziune teritorială în care terenurile și zonele rurale sunt prețuite pentru funcțiile sociale, economice și ecologice pe care le îndeplinesc. Pot fi puse în aplicare o serie de măsuri publice de protecție a terenurilor agricole în special pentru terenurile cele mai expuse riscului de urbanizare, inclusiv prin:

- Desemnarea de centuri verzi în jurul perimetrului orașelor și al localităților pentru a opri extinderea urbană și a limita noile dezvoltări. De exemplu, în Țările de Jos, o zonă de terenuri naturale, pășuni și terenuri agricole, cunoscută sub numele de Groene Hart („Inima verde”), situată între centrele de mare densitate a populației din șase mari orașe (inclusiv Amsterdam, Rotterdam și Haga), este protejată prin restricții privind dezvoltările imobiliare, de sere și comerciale, adoptate în 2003.⁶⁷
- Solicitarea de taxe de transfer de terenuri pentru transformarea terenurilor agricole în terenuri neagricole, cu destinație urbană. Această măsură a fost instituită în Republica Cehă, iar taxele au crescut substanțial din 2011 pentru a descuraja transferurile speculative de terenuri.⁶⁸
- Colaborarea cu consiliile locale de politică alimentară pentru a elabora strategii alimentare cuprinzătoare care să facă legătura între agricultori și consumatori în zonele rurale și urbane. Există o multitudine de exemple în întreaga Europă, unele dintre cele mai cunoscute fiind cele din Bristol, Ghent, Milano și Torino. Specificul variază, dar multe dintre ele se concentrează pe aspecte legate de construirea unor lanțuri de aprovizionare cu alimente mai scurte și mai durabile, în cadrul unei economii circulare și locale.

d) Parteneriate funciare și de dezvoltare rurală

O serie de parteneriate de dezvoltare funciară și rurală între micii agricultori și autoritățile locale/regionale pot contribui la elaborarea unei politici funciare mai favorabile incluziunii și la construirea unor comunități agricole mai rezistente. De exemplu:

- În Euskal Herria, grupurile comunitare, împreună cu administrația locală, au creat noi instrumente pentru a face posibilă colaborarea dintre fermieri și alți locuitori în vederea cartografierii terenurilor disponibile și a planificării unei politici alimentare locale durabile la nivelul comunei rurale.⁶⁹
- În regiunea Karditsa, Grecia, în urma crizei financiare din 2008, guvernul local a inițiat o gamă largă de politici de sprijinire a unui «ecosistem de colaborare» bazat pe cooperativele alimentare, o bancă cooperatistă cu un profil puternic de creditare agricolă și tranziția către o economie mai socială și mai solidară.⁷⁰
- În Cévennes, Franța, experiența Pactului pastoral intercomunal (16 comune) formalizează,

în jurul interesului general și colectiv al teritoriului, inovații juridice bazate pe dreptul negociat. Acesta instituie un drept de trecere pastoral (un drept de utilizare/traversare a terenurilor aparținând unui alt proprietar), făcând astfel posibilă continuarea activității pastorale pe teritoriul în cauză.⁷¹

e) Scoaterea pământului de pe piață: pământul ca drept al omului și ca resursă colectivă comună

În fine, există, de asemenea, mecanisme de scoatere completă a terenurilor de pe piață. Pentru mulți producători de alimente la scară mică și locuitori din mediul rural, **pământul este mult mai mult decât o marfă care poate fi cumpărată și vândută, el reprezintă baza mijloacelor lor de trai, a modului de viață și a sentimentului de apartenență.** Această perspectivă asupra pământului se intersectează cu noțiunile de administrare a terenurilor și de respectare și protecție a bunurilor comune (a se vedea caseta 6). De asemenea, ea subliniază importanța recunoașterii multiplicității regimurilor de acces la terenuri dincolo de drepturile de proprietate individuală, privată, inclusiv formele de drepturi informale, colective sau cutumiare. Acestea sunt din ce în ce mai mult codificate la nivel de stat și sunt menționate în instrumente internaționale precum Orientările privind regimul de proprietate și UNDROP (a se vedea caseta 9). În linii mari, aceste instrumente consideră pământul ca fiind un subiect care ține de drepturile omului, și nu o marfă.

CASETA 6

Resursele colective în România

Mari suprafețe de pădure și pășune din România continuă să fie gestionate ca resurse comune în secolul al XXI-lea. Există trei tipuri principale de administrare (*composesorat, obște și izlaz*), în funcție de regiune. Cele trei modele diferă în funcție de cât de deschisă sau restrânsă este calitatea de membru (de la ereditară și foarte restrânsă, la deschisă tuturor sau majorității locuitorilor dintr-un sat). Stabilite și menținute de-a lungul secolelor, aceste modele locale de gestionare a accesului la terenuri, în special la pășuni și păduri, reprezintă o alternativă la modelele bazate pe piață. Cel puțin în teorie, ele oferă administrațiilor sătești sau regionale posibilitatea de a gestiona distribuția terenurilor în conformitate cu o varietate de principii de gestionare și ținând cont de nevoile diferiților utilizatori (potențiali).⁷²

În Europa, se remarcă victoria istorică a poporului indigen Sami în ceea ce privește dreptul comunitar la pământ. Alcătuită din aproximativ 80.000 de locuitori, populația Sami a dezvoltat de-a lungul mileniilor o cultură bogată, bazată pe creșterea renilor și mobilitatea sezonieră, precum și pe o înțelegere sofisticată a bunurilor colective. Făcând referire la drepturile și la dreptul cutumiar al popoarelor indigene, statul suedez a recunoscut, în ianuarie 2020, înțâietatea comunității Sami în ceea ce privește utilizarea terenurilor și acordarea drepturilor de vânătoare și de pescuit pe teritoriul lor.⁷³

Băncile funciare comunitare reprezintă un alt instrument prin care terenurile pot fi scoase de pe piață sau protejate în fața fluctuațiilor pe termen scurt ale pieței funciare. Băncile funciare comunitare sunt gestionate de obicei de entități non-profit care au ca scop aducerea terenurilor în proprietate comună permanentă. În Europa găsim o abundență de exemple în acest sens.⁷⁴ În Franța, Terre de Liens (TDL) lucrează pentru a facilita înființarea unei noi generații de mici producători. Unul dintre instrumentele elaborate constă în **colectarea de investiții ale cetățenilor pentru achiziționarea de terenuri, care sunt apoi închiriate agricultorilor cu „proiecte agricole și agro-rurale durabile care contribuie la crearea de locuri de muncă și la economia locală”**. Pe lângă achiziția de ferme, TDL mai colaborează cu cetățenii, cu organizațiile agro-rurale și cu instituțiile politice pentru ca exploatațile agricole să fie incluse în procese mai ample de dezvoltare teritorială. În cei 17 ani de existență, TDL a achiziționat 6.672 ha, ceea ce înseamnă 244 de ferme, 381 de fermieri activi și angajați.

3.2 Politicile UE: impactul actual și reformele politice propuse

3.2.1 O analiză a modului în care cadrele politice ale UE influențează dinamica funciară în statele membre

UE a pledat la nivel internațional pentru politici care sprijină drepturile funciare și a aprobat orientările privind guvernarea funciară (a se vedea caseta 9).⁷⁵ S-a demonstrat, însă, că investițiile europene în terenuri și agricultură au implicații negative puternice la nivel internațional.⁷⁶ Despăduririle și ocuparea terenurilor la nivel internațional sunt consecințele cel mai bine documentate. Cu toate acestea, nu există o politică sau un cadru european unic și global privind terenurile. În schimb, în UE, competența în materie de terenuri este împărțită între mai multe cadre orizontale (a se vedea tabelul de mai jos), în funcție de cum este considerat terenul: o marfă (care face obiectul normelor care guvernează piața internă), capital natural (care face obiectul politicii de mediu), teren agricol (care face obiectul reglementărilor PAC) sau spațiu de locuit (care face obiectul politicii de coeziune teritorială).

Politica Agricolă Comună (PAC)

PAC, politica UE cu cel mai mare buget încă de la crearea sa (reprezentând aproximativ 30% din bugetul total al UE), a avut un impact deosebit de important asupra concentrării terenurilor în UE. Formula prin care se acordă ajutor pe hectar încurajează fermierii bogăți să adopte o strategie de tipul „câștigătorului îi revine totul” și o mentalitate expansionistă. Prin urmare, concentrarea terenurilor a fost însoțită de concentrarea subvențiilor în mâinile unui număr tot mai mic de exploatații tot mai mari.⁷⁷

Plățile actuale, bazate pe suprafață, avantajează marii producători de produse de bază, ceea ce duce la creșterea prețurilor terenurilor,⁷⁸ încurajează concentrarea terenurilor și îngreunează accesul noilor veniți la terenuri.⁷⁹ În 2016, 6,9 % din fermele aflate în UE aveau o suprafață de 50 ha sau mai mult, dar împreună au exploatat două treimi (68,2 %) din suprafața

agricolă utilizată (SAU) a UE.⁸⁰ Concentrarea și inegalitatea tot mai mare a terenurilor au afectat în mod deosebit micile ferme agricole din Europa,⁸¹ adesea într-un mod care poate afecta negativ în special femeile. Între 2005 și 2016, UE a pierdut 4,2 milioane de ferme agricole (un sfert) în toate statele membre, dintre care aproximativ 85 % aveau mai puțin de 5 ha.⁸² O fermă care primește plăți mari din partea UE are mai multe șanse să se dezvolte decât fermele cu mijloace financiare mai modeste. S-a demonstrat că atât sistemul de plăți unice pe suprafață (SAPS), cât și regimul de plată unică (SPU) încurajează concentrarea terenurilor,⁸³ oferind marilor producători o capacitate financiară mai mare și un surplus de capital pentru achiziționarea de terenuri, precum și un stimulent pentru ca întreprinderile agricole să achiziționeze suprafețe mai mari de teren.⁸⁴

Tabel 1: Prezentare generală a unor subiecte pe care ar trebui să le abordeze o directivă europeană funciară și a principalelor politici ale UE⁸⁵

TEMATICĂ	POLITICI-CHEIE	DG	IMPACT
Ajutor agricol și dezvoltare rurală	Politica Agricolă Comună (PAC)	DG AGRI	Dimensiunea și structura fermelor; venitul agricol; modelul de producție agricolă; dezvoltarea sectorului; utilizarea terenurilor; distribuția terenurilor; prețul terenurilor; abandonarea terenurilor.
Piața internă	Principiul liberei circulații a capitalului și al libertății de stabilire	DG FISMA	Capacitatea statelor de a reglementa piețele și investițiile funciare prin intermediul politicilor publice.
Afaceri economice și financiare	Politica fiscal-bugetară	DG ECFIN	Impozitul pe valoarea terenurilor; impozitul pe proprietate; impozitul pe moștenire; impozitul pe venit influențează proprietatea funciară, contractele și succesiunea generațională a fermelor.
Aspecte de mediu	Pactul verde european, Strategia privind biodiversitatea 2030, Natura 2020	DG ENVI	Relația dintre agricultură și producția de alimente și acțiunile climatice, protecția mediului, conservarea speciilor.
Siguranță alimentară	Strategia „De la fermă la furculiță”	DG SANTE	Relația dintre pământ, producție agricolă și aprovizionarea cu alimente.
Energie	Directiva privind energia regenerabilă	DG ENERGIE	Schimbarea directă și indirectă a utilizării terenurilor, subvenții publice pentru proiecte de energie regenerabilă, de exemplu, culturi bioenergetice, panouri solare, turbine eoliene.
Cercetare și inovare	Strategia în domeniul bioeconomiei; politica <i>Food 2030</i>	DG CERCETARE ȘI INOVARE	Apariția unui nou complex financiar biotehnologic; încurajarea mecanizării/digitalizării care îi îndepărtează pe agricultorii de natură (drone, roboți de muls etc.) și a tehnologiilor pe care le pot stăpâni în totalitate (graba și alienarea tehnologică).
Aspecte regionale și urbane	Politica de Coeziune Teritorială	DG REGIO	Gestionarea dezvoltării urbane; legăturile dintre mediul rural și cel urban; amenajarea teritoriului.

Logica plății la hectar creează o buclă de reacție pozitivă, deoarece concentrarea terenurilor duce, la rândul său, la o concentrare a sprijinului. Deși motivele concentrării terenurilor și ale acaparării terenurilor sunt multiple și uneori țin de contextele locale (de exemplu, consolidarea terenurilor în țările din Europa de Est, corupția, investițiile în afara exploatațiilor agricole, urbanizarea, energia verde etc.), impactul modelului de plată la hectar nu trebuie subestimat. Într-adevăr, tendința de extindere a dimensiunii exploatațiilor agricole este obiectivul politic declarat al DG AGRI, care consideră că acesta este un proces intenționat și necesar de ajustare structurală determinat de PAC.

Acest lucru se bazează pe o înțelegere specială a ceea ce înseamnă un producător agricol viabil și „activ” (sau „producător agricol autentic”, așa cum va fi cunoscut în noua PAC) și, prin urmare, eligibil și demn de a primi ajutor.⁸⁶

CASETA 7

Principalele cifre privind PAC

Beneficiind de un buget anual de peste 50 de miliarde de euro, PAC structurează sistemul agroalimentar european. Din 1992, odată cu introducerea plăților PAC pe hectar, procesele masive de concentrare a terenurilor în UE au coincis cu concentrarea beneficiilor de subvenții din PAC în mâinile unor ferme mai puține și mai mari.

Astăzi, în UE, în medie, 80% din plățile directe merg către doar 20% dintre beneficiari, iar în multe țări, nivelul de concentrare este chiar mai ridicat. Cifra este de 94% în Slovacia, 89% în Republica Cehă, 85% în Ungaria și 84% în România. În total, mai mult de 30% din valoarea totală a ajutoarelor directe este plătită către doar 131.000 din cele 6,7 milioane de ferme din UE (adică 1,95%).⁸⁷

Fermele de peste 100 de hectare reprezintă doar 3% din fermele din UE, dar acoperă 52% din suprafața agricolă utilizată a UE. Între 2003 și 2013, 96% dintre fermele care au dispărut aveau mai puțin de 10 hectare, iar în prezent, două treimi din toate fermele - cele clasificate ca fiind mici sau mijlocii - acoperă doar 11% din suprafața agricolă.

Această tendință este cu atât mai puternică în statele membre care au aderat la UE în 2004 sau 2007. Atunci când au fost introduse plățile directe în cadrul PAC în aceste țări, prețurile chiriilor și ale terenurilor au crescut, la fel ca și dimensiunea fermelor. Acest lucru s-a întâmplat în special în Bulgaria, unde prețurile terenurilor au crescut cu 175% între 2006 și 2014, iar dimensiunea medie a fermelor mari este de 671 de hectare, față de 300 de hectare la nivelul UE.

„Plățile redistributive rămân cele mai bune măsuri de sprijinire a fermelor mici și mijlocii.” Dacă criteriile de plată (suma suplimentară alocată pe hectar și plafonarea numărului de ha pentru această plată) sunt bine adaptate de către statul membru, plățile redistributive pot aduce un beneficiu real pentru fermele mici.⁸⁸ Ajutorul de instalare pentru tinerii agricultori este, de

asemenea, un instrument important care sprijină instalarea noilor producători agricoli cu vârsta sub 40 de ani. Cu toate acestea, ca și în cazul altor elemente ale PAC, instituțiile UE trebuie să se asigure că aceste instrumente sunt bine puse în aplicare și că nu pot fi cooptate de fermele industriale pentru a finanța și a impulsiona în continuare sisteme agricole nesustenabile. În ceea ce privește o distribuire mai echitabilă a ajutoarelor, am denunțat cu fermitate lipsa unui mecanism de plafonare absolută în cadrul negocierilor care vor conduce la următoarea PAC. CE a propus inițial plafonarea ajutoarelor directe la 65 000 de euro pe exploatație, însă noile propuneri măresc acest plafon la 100 000 de euro.⁸⁹

În plus, programele ecologice - un sprijin acordat agricultorilor care îndeplinesc criteriile ecologice dincolo de minimele legale - vor fi mai puțin ambițioase decât se anticipase. În primul rând, acestea ar trebui să se aplice în toate statele membre și vor fi voluntare pentru agricultori. În al doilea rând, ele vor reprezenta doar 20-30% din ajutorul direct primit de statele membre de la UE, ceea ce reprezintă la fel de mult sau mai puțin decât măsurile actuale de ecologizare a PAC (30%). În plus, ne așteptăm ca ecosistemele să le ofere agricultorilor și statelor membre posibilitatea de a alege dintre practicile aflate pe o listă de verificare - care probabil vor include și practici industriale, cum ar fi «agricultura de precizie» - fără a cere fermelor să își transforme sistemul de producție. Acest lucru comportă riscul ca fermele mari, care dispun de resurse financiare solide, să fie mai în măsură să facă investițiile necesare, în timp ce agricultorii mici și mijlocii ar putea fi excluși.

Tratatele UE

Politica funciară este în principal de competența statelor, care au competențe în materie de reglementări fiscale și de impozitare a proprietății, de drept succesoral și de planificare funciară. La nivel european, CE se limitează la monitorizarea conformității politicilor și reglementărilor naționale în domeniul funciar cu mai multe dispoziții din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) și se confruntă cu situații conflictuale (a se vedea caseta 8), în special principiul liberei circulații a capitalurilor, care interzice restricțiile asupra circulației capitalurilor (articolul 63 din TFUE), și principiul libertății de stabilire (articolul 49 din TFUE).⁹⁰ Un alt text furnizează un cadru pentru acțiunea statului în materie funciară: Carta europeană a drepturilor fundamentale⁹¹ Articolele sale 15 (libertatea profesională), 16 (libertatea de întreprindere) și 17 (dreptul de proprietate) se află în centrul procesului de achiziție, utilizare și vânzare a terenurilor agricole.

Astăzi, libertățile economice sunt lăsate să prevaleze asupra interesului general. Acestea încurajează concentrarea, monopolizarea și financiarizarea terenurilor prin limitarea capacității statelor de a controla natura investițiilor realizate pe teritoriul lor, ceea ce ar putea aduce limitări ale investițiilor transfrontaliere sau ale altor investiții care ar fi dăunătoare pentru comunitățile locale. În prezent, Comisia consideră că statele membre dispun de competențele necesare pentru a-și reglementa piețele funciare interne și pentru a limita acapararea terenurilor. În comunicarea sa interpretativă privind investițiile funciare, aceasta explică marja de manevră de care dispun statele membre pentru a-și reglementa piețele funciare fără a contrazice cadrul juridic european (a se vedea caseta 8).

O piață funciară bazată doar pe cele patru libertăți de circulație (a bunurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalului) nu este suficient de cuprinzătoare pentru a aborda riscul de discriminare și marginalizare legat de acapararea terenurilor. Constituțiile statelor membre ale UE⁹² specifică clar care este destinația terenurilor agricole, acordându-le astfel acestora o protecție specială. Din punct de vedere juridic, a proteja terenurile agricole e mai important decât a proteja libera circulație a capitalurilor și libertatea de stabilire.

CASETA 8

Comunicare interpretativă privind achiziția de terenuri agricole și legislația Uniunii Europene⁹³

În octombrie 2017, CE a publicat o comunicare interpretativă privind investițiile străine în terenurile agricole și legislația Uniunii Europene. Aceasta are ca scop clarificarea interpretărilor CE cu privire la legislația UE privind achiziția de terenuri agricole.

Comunicarea identifică pe bună dreptate calitatea specială a terenurilor agricole, pe care le consideră un „*bun rar și special*”. Aceasta recunoaște atât competența legislației UE în ceea ce privește „*natura specifică a terenurilor agricole*”, cât și protecția specială acordată terenurilor agricole de către constituțiile naționale și legile funciare ale diferitelor state membre. În același timp, constată că „*nu există o legislație europeană secundară care să abordeze achiziția de terenuri agricole*”, ceea ce lasă o marjă de interpretare considerabilă a restricțiilor de pe piața funciară care sunt în conformitate cu tratatele UE.

Încercând să ofere mai multă claritate și orientări în această privință, comunicarea aduce o contribuție valoroasă. Din păcate, ea acoperă doar un **aspect al achiziției de terenuri și nu abordează multe alte fațete ale accesului la terenuri pentru agricultura la scară mică și ale concentrării terenurilor în UE. Astfel, nu reușește să răspundă adecvat la solicitarea PE de a publica orientări privind modul de reglementare a piețelor funciare agricole în conformitate cu legislația UE.**

În primul rând, comunicarea precizează că statele membre au la dispoziție, prin intermediul PAC, instrumente care le permit să limiteze acapararea și concentrarea terenurilor: programul de sprijin pentru tineri și regiuni în dificultate sau plata suplimentară pentru primele hectare. După cum s-a arătat, aceste instrumente au limitări serioase, care pot avea efecte nebanuite și nu compensează impactul negativ al PAC asupra terenurilor. În al doilea rând, comunicarea, pe baza jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) privind terenurile agricole, afirmă că anumite restricții ale libertăților fundamentale sunt acceptabile. Printre acestea se numără stabilirea unor plafoane pentru achiziționarea de terenuri agricole, acordarea de drepturi de preempțiune, controlarea prețurilor de către stat sau cerința de a obține o autorizație administrativă înainte de achiziție. În același timp, anumite restricții sunt interzise, printre acestea numărându-se: obligația cumpărătorului de a cultiva el însuși terenurile agricole, solicitarea unei calificări în domeniul agricol ca o condiție pentru achiziție, cerințe de rezidență și interzicerea vânzării către persoane juridice.

Comentariile referitoare la diverse măsuri de reglementare oferă câteva indicii cu privire la principiile generale care trebuie urmate pentru adecvarea măsurilor – printre care, în special, principiile proporționalității, interesului public și nediscriminării. Cu toate acestea, ele nu rezolvă dilema centrală, și anume discrepanța dintre libertățile fundamentale consacrate în tratatele UE și restricțiile legitime aplicate acestor libertăți în conformitate cu obiective justificabile ale politicii publice. Comunicarea nu reușește să ofere criterii clare, precise și operaționale care să permită statelor să își reglementeze piețele funciare cu încredere și în conformitate cu legislația UE.

3.2.2 O analiză a activității desfășurate la nivelul UE în domeniul funciar

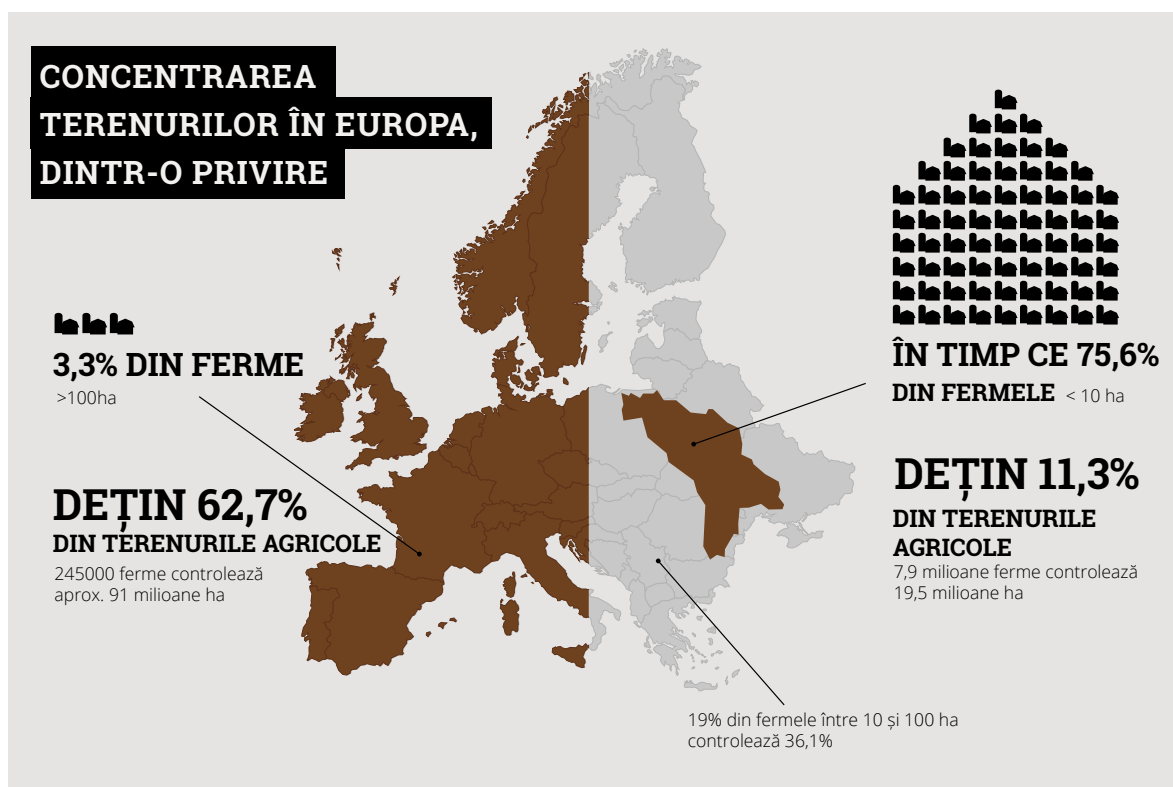
Aspecte funciare de importanță majoră în Europa

Dezbaterea din cadrul instituțiilor europene pe tema acaparării și concentrării terenurilor în Europa a luat amploare în ultimul deceniu, un număr tot mai mare de organizații, cetățeni și organisme ale UE recunoscând impactul negativ al contextului politic existent și nevoia de transformare. În timp ce instituțiile UE au fost de-a lungul timpului reticente în a aborda chestiunea terenurilor și a structurilor agrare dintr-o perspectivă comunitară, situația a început să se schimbe. Cercetarea comandată de

Comitetul Economic și Social European (CESE) și PE a demonstrat că în întreaga Europă se înregistrează niveluri frapante de concentrare a terenurilor și cazuri alarmante de acaparare a lor, aceasta reprezentând o abatere semnificativă de la modelul agricol european.

În 2015, CESE a publicat un aviz intitulat «Acapararea terenurilor - un semnal de alarmă pentru Europa și o amenințare iminentă la adresa agriculturii familiale». În el se identifica «concentrarea terenurilor ca fiind un risc grav [...] Această tendință este incompatibilă cu modelul european de agricultură durabilă și multifuncțională, în care predomină exploatarea agricole familiale [...] Ea intră în conflict cu obiectivul structural de dispersie a proprietății funciare, provoacă daune ireversibile sistemelor economice rurale și conduce la un tip de agricultură industrializată pe care societatea nu o dorește». ⁹⁴ Relevanța europeană a problemelor funciare este recunoscută. Ca o recomandare, CESE a solicitat autorităților europene să discute dacă libera circulație a capitalului în achizițiile de terenuri ar trebui să fie nerestricționată. ⁹⁵ Până la ora actuală, această discuție a avut loc doar parțial (a se vedea caseta 8).

Parlamentul European și-a manifestat și el interesul pentru subiect. Acesta a comandat un studiu privind „Amplora acaparării terenurilor agricole în UE”, care a fost publicat în mai 2015 și care a analizat creșterea numărului de tranzacții funciare la scară largă și a acaparării terenurilor în UE. În studiu se aduc dovezi semnificative că acapararea terenurilor agricole este în curs de desfășurare în UE. Studiul a luat în vedere o serie de factori determinanți ai acaparării terenurilor agricole și a examinat impactul acestora asupra securității și suveranității alimentare europene, asupra ocupării forței de muncă și vitalității rurale, precum și asupra sustenabilității mediului. **Raportul susține că acapararea terenurilor agricole, în special atunci când este legată de alte probleme funciare europene stringente, necesită o reformă a guvernancei funciare europene.** ⁹⁶

Sursa: Eurostat, date valabile pentru anul 2016, ultimul pentru care s-au publicat informații complete. Pentru referința completă, a se vedea: https://www.tni.org/files/land_for_the_few_infographics_2021_update.pdf

În iulie 2016, Comisia pentru petiții a PE a organizat o audiere cu privire la o petiție depusă de 80 de organizații ale societății civile naționale și din UE împreună cu Coordonarea Europeană Via Campesina (ECVC).⁹⁷ Aceasta a fost o ocazie de a atrage în continuare atenția membrilor săi asupra conservării terenurilor, a concentrării terenurilor și a accesului la terenuri. Această petiție, intitulată „Conservarea și gestionarea terenurilor agricole europene ca bogăție comună”,⁹⁸ susține că terenurile agricole reprezintă într-adevăr o problemă europeană și o problemă majoră pentru reînnoirea agriculturii și a mediului rural. Aceasta solicită PE să adopte o poziție privind guvernanta durabilă și echitabilă a UE în ceea ce privește terenurile agricole și să solicite **CE să adapteze regulamentele și politicile existente și să elaboreze altele viitoare, astfel încât acestea să contribuie la conservarea și gestionarea terenurilor agricole ca bogăție comună**. Problemele transmise în această petiție au primit o atenție deosebită în timpul audierii și au fost luate în considerare cu seriozitate de către europarlamentarul Maria Noichl în redactarea raportului INI.

În 27 aprilie 2017, PE a adoptat «Raportul INI privind situația concentrării terenurilor agricole în UE: cum să facilităm accesul agricultorilor la terenuri». Raportul evidențiază gradul de concentrare a terenurilor agricole în mâinile câtorva întreprinderi agricole și neagricole și riscurile inerente, cum ar fi accesul dificil la terenurile agricole pentru agricultori (în special pentru micii producători și producătorii familiali), precum și impactul asupra alimentației, mediului etc. În consecință, Parlamentul solicită o mai bună monitorizare a evoluțiilor de pe piețele de vânzare a terenurilor. În special, solicită Comisiei să monitorizeze toate domeniile de politică relevante, și anume agricultura, finanțele și investițiile, «pentru a vedea dacă acestea promovează sau contracarează

concentrarea terenurilor agricole în UE». ⁹⁹ Ca răspuns, Comisia a afirmat în comunicarea sa din 2018 că consultarea publică privind simplificarea și modernizarea PAC [desfășurată în 2017¹⁰⁰] a „evidențiat o serie de aspecte, inclusiv cerințele administrative, normele privind terenurile și, în special, prețurile ridicate ale terenurilor agricole în unele state membre, cu toate o preocupare majoră pentru agricultori”. În plus, au fost exprimate anterior preocupări cu privire la diferitele niveluri de plăți directe între statele membre, care se poate să nu fi asigurat întotdeauna condiții de concurență echitabile pentru accesul la terenurile agricole”. Cu toate acestea, plățile directe rămân ridicate și sunt esențiale pentru funcționarea noii PAC (a se vedea secțiunea 3.2.1).

Diversele contribuții amintite ilustrează începutul unei schimbări în dezbaterile despre pământ în Europa. Ele au ajutat la construirea unei înțelegeri comune a cauzelor profunde ale distorsiunilor observate pe piața funciară din UE și au evidențiat responsabilitățile la nivelul UE.

Către un cadru UE de guvernare funciară

Din perspectiva UE, abordarea problemelor legate de terenuri presupune contestarea situației actuale. După cum am văzut în secțiunea anterioară (analiza modului în care cadrele de politică ale UE influențează dinamica funciară în statele membre), abordarea UE în ceea ce privește problemele funciare este în mare parte tehnică, bazată pe piață și consacră cu fermitate drepturile de proprietate privată. Ea își are originile în libertățile fundamentale din tratatele UE, în care terenul este considerat o marfă sau un activ și, prin urmare, intră sub incidența regulii liberei circulații a capitalului în cadrul pieței comune.

Avizul CESE contestă, însă, acest punct de vedere: „având în vedere că oferta de terenuri este finită, nu ar trebui să se aplice regulile obișnuite ale pieței”, ¹⁰¹ Într-o comunicare din 2017 (a se vedea caseta 8), CE identifică, de asemenea, calitatea specială a terenurilor agricole. Pe baza mai multor cauze ale Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), interpretarea legislației UE recunoaște, de asemenea, «natura specifică a terenurilor agricole» și legitimitatea protecțiilor speciale acordate terenurilor agricole de către constituțiile naționale și legile funciare ale statelor membre. Terenul nu este o marfă obișnuită care poate fi produsă în cantități din ce în ce mai mari. Acesta stă la baza mijloacelor de trai, a teritoriilor, a culturilor, a tradițiilor și a interacțiunilor oamenilor cu natura.

Este momentul să elaborăm un cadru clar la nivelul UE privind guvernarea funciară responsabilă. Statele membre au la dispoziție instrumente pentru a defini politici adecvate pentru piețele lor de terenuri agricole. ¹⁰² În

plus, CJUE a înțeles că obiectivele de prevenire a speculei funciare și de conservare a formelor tradiționale reprezintă „interese publice prioritare”, însă pentru Comisie măsurile naționale pot fi permise numai dacă sunt îndeplinite o serie de condiții (a se vedea caseta 8), inclusiv „principiul proporționalității”, care prevede că obiectivele nu trebuie să depășească cea mai puțin restrictivă măsură necesară pentru atingerea scopului. În practică, însă, este adesea neclar ce înseamnă aceasta, astfel încât legile puse în aplicare de statele membre pot face obiectul unor contestații din partea instituțiilor UE. Prin urmare, instrumentele de reglementare sunt adesea subutilizate, iar piețele naționale de terenuri nu deservesc întotdeauna eficient obiectivele politice ale statelor.

Este momentul să elaborăm un cadru clar la nivelul UE privind guvernarea funciară responsabilă.

Așadar, PE a solicitat o reexaminare a guvernancei funciare în întreaga UE și a cerut Comisiei să ofere mai multe orientări, de exemplu, sub forma unui principiu director clar al UE pentru structura agriculturii sau a unei serii de recomandări privind guvernarea funciară a UE.¹⁰³ Din păcate, comunicarea CE nu a răspuns solicitării PE și nu au fost încă publicate orientări clare privind modul de reglementare a piețelor funciare agricole în conformitate cu legislația UE. Alte recomandări importante extrase direct din raportul PE, cum ar fi înființarea unui Observator al terenurilor, înființarea unui grup operativ la nivel înalt, lipsesc în continuare.

În fine, raportul Parlamentului European¹⁰⁴ solicită o „*abordare mai holistică a guvernancei funciare la nivelul UE*” și face referire clară la Orientările privind regimul funciar (a se vedea caseta 9) ca fiind un instrument de guvernare extrem de relevant „în interesul dezvoltării unui principiu director clar al UE pentru structura agriculturii”. Este nevoie de o abordare diferită a guvernancei funciare în UE - o abordare care să privească buna guvernare funciară nu doar ca pe o simplă chestiune tehnică, ci ca pe o chestiune care ține de drepturile fundamentale ale omului. Și, deși respectă principiul subsidiarității și drepturile statelor membre individuale, o bună guvernare funciară recunoaște corelația dintre piețele funciare din diferite state membre și nevoia de politici sau obiective politice coerente la nivelul Uniunii.

Astăzi, având în vedere Pactul verde european și în contextul în care Europa își propune să devină neutră din punct de vedere climatic până în 2050, conservarea terenurilor agricole și accesul la terenuri pentru o agricultură țărănească ecologică autentică devin esențiale. **Având în vedere numărul mare de aspecte care țin de competența UE și de competența partajată între UE și statele membre care afectează proprietatea funciară** și, în special, în contextul securității alimentare, al reglementării pieței funciare, al utilizării terenurilor, al politicilor de mediu și al politicilor legislative, **este timpul ca UE să aibă o abordare coerentă a tuturor acestor elemente**. Altfel spus, a sosit momentul să acționăm și să elaborăm un cadru clar al UE pentru o guvernare responsabilă a proprietății funciare și să promovăm drepturi de proprietate sigure și echitabile pentru agricultura țărănească și agroecologie în Europa.

CASETA 9

Instrumentele internaționale și politica funciară

Declarațiile și orientările Organizației Națiunilor Unite (ONU) și ale organismelor internaționale sunt instrumente importante pentru înțelegerea dreptului internațional cutumiar și a normelor privind drepturile omului. Deși aceste instrumente nu sunt „obligatorii” - nu există un organism internațional însărcinat cu aplicarea lor și nu există sancțiuni fixe legate de nerespectarea lor - ele au o forță morală substanțială ca expresii ale consensului actual tot mai larg al comunității internaționale de state și pot constitui baza viitorului drept internațional cutumiar.

- ▶ **Declarația ONU privind drepturile țăranilor, țăranșilor și ale altor persoane care lucrează în zonele rurale** ▶(UNDROP); 2018
- ▶ **Recomandarea generală nr. 34 privind drepturile femeilor din mediul rural, de**

către Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării femeilor (CEDAW GR 34); 2016

- ▶ Orientările voluntare ale FAO pentru asigurarea unui pescuit sustenabil la scară mică (Orientările SSF); 2014
- ▶ Orientările voluntare ale Comitetului pentru securitatea alimentară la nivel mondial privind guvernanța responsabilă a proprietății funciare, a pescuitului și a pădurilor (Orientările privind proprietatea funciară sau VGGT); 2012
- ▶ Declarația ONU privind drepturile popoarelor indigene (UNDRIP); 2007

Două dintre aceste instrumente au o importanță deosebită:

Orientările voluntare privind guvernanța responsabilă a proprietății funciare, a pescuitului și pădurilor în legătură cu securitatea alimentară, denumite în continuare Orientările privind guvernanța funciară.

Orientările privind guvernanța funciară sunt primul instrument internațional care abordează guvernanța terenurilor și a resurselor naturale din perspectiva drepturilor omului. Acestea au fost aprobate de Comitetul pentru securitatea alimentară mondială (CFS) în mai 2012, la capătul unui proces participativ de trei ani, în care micii producători de hrană, organizațiile popoarelor indigene și societatea civilă au participat activ la elaborarea lor. Orientările pun un accent deosebit pe drepturile persoanelor vulnerabile și marginalizate și sunt concepute pentru a fi utilizate nu doar de state, ci și de actorii societății civile și de alte părți interesate pentru a evalua guvernanța în materie de proprietate, a identifica îmbunătățirile și a le aplica. În întreaga lume, inclusiv în Europa, comunitățile folosesc Orientările pentru a lupta pentru o guvernanță a terenurilor și a resurselor bazată pe drepturile omului.¹⁰⁵

Declarația ONU pentru drepturile țăranilor, țăranșilor și ale altor persoane care lucrează în mediul rural (UNDROP)

UNDROP a fost adoptată de Adunarea Generală a ONU în decembrie 2018. Declarația este prima care recunoaște dreptul la pământ pentru țăranii, care este atât colectiv, cât și individual, și este înțeles dintr-o perspectivă holistică. UNDROP recunoaște, de asemenea, drepturile la semințe, la mijloacele de trai, la apă și la procesele democratice și include o referire specială la drepturile femeilor și ale tinerilor. Procesul de elaborare a UNDROP a fost inițiat de mișcarea globală țărănească La Via Campesina, iar țăranii, țăranșii, micii acrigultori, pescarii și popoarele indigene au jucat un rol activ în crearea și negocierea Declarației.

Concluzii și recomandări

4.1 Terenurile agricole din Europa și inițiativele de politici în curs

4.1.1 Pactul verde european și strategia „De la fermă la furculiță”: o oportunitate pentru micii agricultori și generațiile mai tinere?

Obiectivul Pactului verde european¹⁰⁶ propus de Comisia Europeană este de a face ca economia UE să fie sustenabilă și ca Europa să devină primul continent din lume neutru din punct de vedere climatic până în 2050. Strategia „De la fermă la furculiță”¹⁰⁷ recunoaște rolul central al sistemelor alimentare în societate și încearcă să facă tranziția către un sistem alimentar european robust și rezilient. Se trasează o nouă strategie de creștere, sustenabilă și incluzivă, pentru a stimula economia, pentru a îmbunătăți sănătatea și calitatea vieții oamenilor și grija pentru natură, fără a lăsa pe nimeni în urmă. Aceasta ar trebui să reprezinte o îndepărtare de la politicile agricole ale UE bazate pe creșterea competitivității și a productivității și care folosesc randamentul la hectar ca factor principal de măsurare a producției agricole de succes. Totuși, pentru a obține această schimbare, UE trebuie să acopere lacunele semnificative dintre obiectivele pe care le-au stabilit și măsurile identificate până acum pentru atingerea acestor obiective.

Faptul că strategia „De la fermă la furculiță” nu se concentrează în mod specific pe terenuri este o oportunitate ratată de a aborda sustenabilitatea agriculturii dintr-o perspectivă holistică. În mod ideal, strategia „De la fermă la furculiță” ar fi trebuit să abordeze recomandările Parlamentului European stabilite de raportul INI, inclusiv recomandările pe care răspunsul CE¹⁰⁸ le-a omis anterior, și despre care organizațiile producătorilor de alimente, organizațiile societății civile, organizațiile neguvernamentale și mediul academic au continuat să insiste că sunt esențiale pentru viitorul agriculturii.¹⁰⁹ De exemplu, **un grup operativ la nivel înalt - cu implicarea semnificativă a tuturor categoriilor de actori vizați - care să analizeze riscurile pe care concentrarea terenurilor le prezintă pentru aprovizionarea cu alimente, ocuparea forței de muncă, mediul înconjurător, calitatea solului și dezvoltarea rurală**¹¹⁰ pare a fi un instrument deosebit de eficace pentru implementarea strategiei „de la fermă la furculiță”. În același sens, **un mecanism care să ofere principii directe ale UE cu privire la structura agriculturii**,¹¹¹ sub forma unei directive europene funciare, ar facilita accesul la terenuri pentru noii agricultori mici și mijlocii (îndeosebi tineri și cei care sunt interesați de agricultura agroecologică),¹¹² ar proteja

solul și ar preveni artificializarea terenului. **Niște criterii mai cuprinzătoare pentru măsurile de reglementare ale pieței funciare, inclusiv reglementarea achiziționării de acțiuni**¹¹³, ar ajuta la limitarea influenței fondurilor de investiții care în prezent subminează accesul la pământ.

Aceste principii sunt explicate mai pe larg în cele ce urmează și încă mai pot fi implementate, dar este regretabil că nu au fost incluse în strategia „De la fermă la furculiță”. Prin faptul că a omis să abordeze pe deplin aceste considerații, strategia „De la fermă la furculiță” nu a reușit să traducă în fapte obiectivele Pactului verde european și a ratat ocazia de a transmite un mesaj extrem de necesar, și anume că în agricultura europeană se întâmplă o schimbare de paradigmă. Și asta în ciuda faptului că s-a recunoscut pe scară largă că agroecologia și agricultura ecologică sunt modalități importante de a atinge obiectivele generale ale strategiei „De la fermă la furculiță” legate de reducerea pesticidelor, îngrășămintelor și substanțelor antimicrobiene și inversarea tendinței de pierdere a biodiversității, precum și obiectivele mai largi ale Pactului verde european de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră și utilizarea resurselor.¹¹⁴

Reușita punerii în aplicare a strategiei „De la fermă la furculiță” va depinde mult de coerența politicilor conexe, cum ar fi politica comercială și PAC (a se vedea mai jos). **Negocierea continuă a unor Acorduri de liber schimb și accentul pe comerțul orientat spre export subminează Pactul verde european și strategia „De la fermă la furculiță”.** Aceste politici generează lanțuri de producție și de aprovizionare care adeseori nu respectă regulamentele UE sau angajamentele privind clima, duc la venituri mai mici pentru agricultorii UE și au impacturi negative semnificative asupra agricultorilor locali din țările terțe. UE și mai ales fermele locale vor fi esențiale pentru obținerea securității alimentare, mai degrabă decât importurile alimentare. Produsele importate și exportate trebuie să se vândă la **prețuri care să acopere costurile de producție în țara de origine și destinația finală.**

CASETA 10

Strategia UE „De la fermă la furculiță”: Răspuns colectiv de la cadre universitare care sunt și activiști¹¹⁵

În iunie 2020, cadre universitare care sunt și activiști, angajați în susținerea transformării sistemului alimentar sustenabil în Europa, au recunoscut importanța strategiei „De la fermă la furculiță”, dar și-au exprimat temerile cu privire la următoarele aspecte:

Strategia „De la fermă la furculiță” nu recunoaște că există mai multe sisteme alimentare și modele de producție în Europa și că multe dintre problemele privind mediul și sănătatea sunt esențial legate de sistemul alimentar industrial. Strategia nici nu acordă suficientă atenție potențialului agroecologiei, reînnoirii fermelor, accesului la pământ și creșterii pastorale/extensive a animalelor. Aceste omisiuni restricționează abilitatea strategiei „De la fermă la furculiță” de a sprijini în mod corespunzător micii producători și agricultura țărănească.

Strategia „De la fermă la furculiță” sprijină crearea de locuri de muncă în sectorul agricol și agroalimentar, fără a defini clar tipurile de locuri de muncă pe care le va crea și cine va beneficia de ele. Strategia ar trebui să asigure egalitatea dintre sexe, condiții de muncă sigure și demne și să asigure un trai decent.

Pentru a aduce producția alimentară mai aproape de orașe și pentru un mai mare angajament cultural și social în agricultura sustenabilă, strategia „De la fermă la furculiță” ar trebui să recunoască atât rolul orașelor în guvernarea resurselor naturale cât și responsabilitatea lor de a sprijini și permite tranziția prin politici consacrate.

Strategia „De la fermă la furculiță” nu acordă suficientă atenție numeroaselor constrângeri structurale care definesc adesea posibilitatea consumatorilor de a alege. Obiectivele ar trebui să fie accesul tuturor la alimente accesibile, durabile, sănătoase și care respectă specificitatea culturală și un mediu alimentar sănătos.

Strategia „De la fermă la furculiță” a fost concepută ca o strategie tehnică, în mod vădit, și, prin urmare, omite nu doar inovația socială dar și cercetarea în domeniul științelor sociale și umaniste. Aceste aspecte sunt esențiale în efortul de a înțelege și de a promova transformările sociale complexe necesare pentru a obține sisteme alimentare echitabile și sustenabile.

4.1.2 Reforma PAC: va facilita viitoarea PAC accesul la pământ?

CE consideră că propunerea actuală pentru o nouă PAC este compatibilă cu obiectivele formulate de Pactul verde european și strategia „De la fermă la furculiță”.¹¹⁶ Totuși, **pentru majoritatea producătorilor din UE, PAC nu a reușit să le ofere venituri corecte și acces echitabil la sprijin**, nereușind să sprijine suficient tinerii agricultori, agricultorii mici și mijlocii și nereușind să atingă obiectivele de mediu și pe cele privind schimbările climatice. Agricultură la scară mică rămâne coloana vertebrală a sistemelor agricole și alimentare europene și acolo este cea mai mare nevoie de subvenții UE pentru agricultură, și totuși sprijinul PAC ajunge în mare parte în mâinile marilor întreprinderi.¹¹⁷ Este clar că PAC trebuie să treacă printr-o reformă radicală, care să pornească de la un cadru politic orientat spre export, care promovează industrializarea și intensificarea, la unul care se concentrează pe agricultura la scară mică și medie rezistentă la crize, precum și pe practici agricole ecologice.

Subvenții și venituri mai ecologice

Asigurarea unui viitor sustenabil, viabil și echitabil pentru sistemele alimentare și agricole ale UE va necesita limitarea subvențiilor legate de suprafața fermei, deoarece aceasta stimulează în mod direct concentrarea terenurilor. **PAC trebuie să redirecționeze plățile de bază efectuate în funcție de suprafața fermei în hectare, pentru a prioritiza fermele mici și mijlocii, precum**

și tinerii agricultori și noii veniți, iar plățile să fie condiționate de livrarea de rezultate pozitive privind mediul înconjurător și aspectul social, inclusiv numărul de agricultori angajați. În acest scop, plățile directe anuale ar trebui să fie plafonate la 60.000€ per beneficiar și ar trebui să existe o reducere progresivă a plăților pentru fermele mari până când se schimbă complet sistemul de plăți nespecifice legate de suprafață. Redistribuirea subvențiilor¹¹⁸ pentru a oferi micilor producători mai mult sprijin pentru primele hectare ar trebui să fie obligatorie pentru statele membre. PAC trebuie să ia măsuri pozitive pentru a-i proteja pe acești actori valoroși și vulnerabili împotriva efectelor speculei agresive și ale concentrării terenurilor, inclusiv prin anularea deciziei fostei comisii COMAGRI de a limita ajutoarele disponibile prin schema pentru micii agricultori la o sumă maximă de 1.250 € per beneficiar. Ar trebui să se acorde sprijin specific, suplimentar și obligatoriu prin PAC micilor agricultori, pentru a garanta viabilitatea pe termen lung a acestor ferme.

Un venit echitabil este de asemenea o mare provocare pentru agricultori, având în vedere că venitul lor mediu (inclusiv ajutoarele acordate prin PAC) este de aproximativ 50% din venitul altor cetățeni UE. Dependența pe termen lung de plățile acordate prin PAC este și nesustenabilă și neatrăgătoare.¹¹⁹ **Astfel, este necesară consolidarea organizării comune a piețelor** (și anume a instrumentelor de reglementare a volumelor de producție, gestionarea crizelor, etc.) astfel încât agricultorii să fie mai puțin afectați de fluctuațiile pieței și de prețurile în scădere. Astfel se va reduce și relocarea producției alimentare către alte țări, evitându-se consecințele sociale, consecințele asupra mediului și asupra sănătății ce vor fi generate în acele țări și în UE însăși. La rândul lor, relațiile dintre agricultori și consumatori s-ar consolida, relocalizând consumul de alimente, prioritizând nevoile agricultorilor și ale cetățenilor și sprijinind piețele regionale și teritoriale.

Măsuri de protecția mediului

Schemele ecologice nou-introduse în cadrul primului pilon ar putea prezenta câteva beneficii pentru conservarea și asigurarea terenurilor pentru gestionare agroecologică și ar trebui să ofere oportunitatea de a realoca fonduri UE pentru a finanța măsuri legate de protecția mediului și de schimbările climatice. Totuși, implementarea adecvată va fi esențială pentru a ne asigura că ne îndreptăm spre sisteme de producție sustenabile, ecologice, cum ar fi agroecologia,¹²⁰ și nu să răsplătim practici ecologice izolate, alese dintr-o listă și folosite în cadrul unor sisteme industrializate nesustenabile.

Schemele ecologice riscă să devieze bugetul de la alte instrumente existente, posibil superioare, și sunt voluntare pentru agricultori. **Sunt expuse riscului și din cauza presiunii politice puternice din partea organizațiilor marilor agricultori de a menține status quo-ul distribuirii plăților, ceea ce înseamnă că nu sunt garantate beneficii substanțiale, suplimentare pentru mediul înconjurător.** Mai mult, schemele ecologice vor lua forma unei plăți anuale per hectar eligibil.¹²¹ În prezent, multe ferme europene sunt pur și simplu prea mici pentru a accesa plăți PAC, subliniind astfel orientarea PAC - inclusiv a schemelor ecologice - către agricultura industrială. Această orientare promovează concentrarea terenurilor și exclude micii producători de hrană și țărani, care vor fi esențiali în atingerea scopurilor strategiei „De la fermă la furculiță”. Micile ferme nu trebuie să fie excluse de la eligibilitatea plăților directe, ci ar trebui să fie prioritizate datorită serviciilor sociale și ecosistemice pe care le oferă.

În cele din urmă, lista practicilor agricole potențiale din cadrul schemelor ecologice ar putea sprijini¹²² instrumente precum agricultura de precizie, alături de agricultura ecologică și agroecologică.¹²³ Prima variantă ar putea implica un dublu risc de finanțare, deoarece agricultorii ar putea primi sprijin pentru gestionarea nutrienților prin intermediul schemelor ecologice sau al serviciilor de consiliere agricolă. În plus, este puțin probabil ca sprijinul pentru agricultura de precizie - un set de instrumente mai degrabă decât un obiectiv - să sprijine tranziția sau să împuternicească micii agricultori inovatori. În schimb, este posibil ca acest lucru să ajute fermele ale căror caracteristici (vârsta agricultorului, resurse financiare și capacitate) sunt deja pregătite pentru acest tip de producție. Multe dintre instrumentele care sunt esențiale pentru agricultura digitală utilizează minerale finite, a căror extracție este asociată cu emisii semnificative.

Agricultura digitală și de precizie sunt soluții pentru optimizarea modelului agroindustrial de producție, care ar accelera adoptarea de utilaje, îngrășăminte, nutrienți și pesticide de către agricultori.

Agricultura digitală și de precizie sunt soluții pentru optimizarea modelului agroindustrial de producție, care ar accelera adoptarea de către agricultori de utilaje, îngrășăminte, nutrienți și pesticide (și dependența de furnizorii de aceștia). Aceste soluții repară doar parțial daunele aduse mediului înconjurător¹²⁴ și consecințele negative pot depăși efectele pozitive, mai ales dacă facem comparația cu soluțiile mai transformative ce se bazează pe soluții agronomice și societale concrete, cum ar fi diversificarea culturilor, lanțurile locale de aprovizionare cu alimente și utilizarea de semințe și soiuri adaptate la nivel local.

Noii agricultori intrați în sector

Evaluarea CESE cu privire la PAC și la reînnoirea generațiilor¹²⁵ a identificat mai multe provocări pentru tinerii agricultori și noii veniți. Cel mai mare obstacol pentru tinerii agricultori continuă să fie disponibilitatea redusă a terenurilor de achiziționat sau închiriat, după cum descrie capitolul 3.2 de mai sus.¹²⁶ În PAC reformată, totuși, accesul la pământ prin intermediul pieței rămâne singurul instrument prevăzut pentru a putea construi noi ferme sau pentru a sprijini micile ferme. Astfel, multe instrumente importante discutate mai sus, de la punerea terenurilor comunitare la dispoziția tinerilor agricultori (a se vedea caseta 5) la dezvoltarea politicilor pentru a reduce specula cu terenuri (a se vedea secțiunea 3.1.1), nu sunt prevăzute ca parte din PAC, în ciuda relevanței lor evidente pentru agricultura UE și a celor nouă obiective PAC.¹²⁷ În mod similar, inovațiile sociale pentru a sprijini noii agricultori și accesul la pământ (de exemplu ACS, noi modalități de a reduce deșeurile, ferme incubatoare, bănci funciare comunitare), drepturile de preempțiune pentru micii producători agroecologici, crearea unui Observator European al Terenurilor, o ecologizare reală a PAC și egalitatea de gen în agricultură, ar putea fi mai bine facilitate printr-o distribuție mai echitabilă a bugetului PAC.

Agricultura digitală și de precizie sunt soluții pentru optimizarea modelului agroindustrial de producție, care ar accelera adoptarea de utilaje, îngrășăminte, nutrienți și pesticide de către agricultori.

Și datoriile exagerate cauzate de prețurile terenurilor pot submina eficacitatea plăților acordate prin PAC.¹²⁸ Dacă pentru un tânăr agricultor plata în cadrul primului pilon al PAC, care acordă ajutor suplimentar pentru primii cinci ani, **s-ar alocă pe activ și pe hectar**, acesta ar fi un prim pas în direcția bună. Multor tineri agricultori li se refuză în prezent aceste plăți din cauza unui nivel redus de alocații bugetare pentru această schemă din partea statelor membre și din cauza lipsei de resurse care rezultă de aici.¹²⁹ **Finanțarea prin cel de al doilea pilon ar trebui să fie majorată pentru a oferi un sprijin țintit tinerilor agricultori** și noilor agricultori care intră în sectorul agroecologiei la scară mică, inclusiv o alocație lunară care să le permită tinerilor agricultori să muncească pentru un venit decent. Tinerii agricultori ar trebui să primească și avantaje fiscale și ar trebui să se implementeze măsuri care să le permită să își pună uneltele în comun, pentru a crea mici cooperative locale de producție și procesare.

Politicile ar trebui să sporească solidaritatea între generații și ar trebui să se facă acțiuni colective în zonele rurale pentru a promova, prin instrumente PAC precum LEADER¹³⁰, măsurile de cooperare și investițiile. Ca parte dintr-o abordare de dezvoltare participativă și de jos în sus, LEADER ar trebui să încurajeze și să permită implicarea micilor ferme și a grupurilor specifice (de exemplu femeilor, tinerilor), și să nu se limiteze la entități cunoscute și consacrate. Statele membre trebuie să își sporească cu precădere sprijinul acordat tinerilor agricultori inovativi, oferindu-le o multitudine de inițiative de agricultură ecologică (agrosilvicultură, permacultură, micro-ferme, etc.). Mai mult, ar trebui să se efectueze o revizuire globală a sarcinilor fiscale și birocratice¹³¹ impuse micilor agricultori, pentru a crea proceduri administrative mai accesibile, mai prietenoase și mai puțin greoaie.

Rolul statelor membre

PAC reformată va oferi statelor membre mai multă responsabilitate pentru definirea implementării PAC prin Planurile Strategice Naționale.¹³² Asta oferă șansa de a crește coerența cu alte politici naționale care afectează reînnoirea generațiilor și accesul la pământ. Totuși, există și riscul enorm de a duce la scăderea ambițiilor și de a menține situația existentă, dacă CE nu face o estimare și evaluare în comparație cu scopurile strategiei „De la fermă la furculiță”.

Comisia trebuie să aprobe doar Planurile Strategice Naționale care renunță la promovarea fermelor industriale și a supraproducției pentru export și care, în schimb, depun eforturi pentru a sprijini producătorii de hrană mici și mijloci și modelele de agricultură țărănească și includ prevederi specifice pentru agricultoare, în special bazate pe practici agroecologice. Fără o astfel de reformă revoluționară, strategia „De la fermă la furculiță” nu va fi decât o altă oportunitate ratată, într-o perioadă în care fereastra de oportunitate pentru o tranziție necesară este aproape închisă.

4.1.3 Inovație și digitalizare

Cercetarea și inovația (C&I) pot, în anumite circumstanțe, susține tranziția către sisteme alimentare sustenabile, sănătoase și incluzive și obținerea obiectivelor PAC, ale Pactului verde european și ale strategiei „De la fermă la furculiță”. „Food 2030 este cadrul politic UE de cercetare și inovație

pentru transformarea sistemelor alimentare astfel încât să aducă beneficii colaterale pentru nutriție, climă, circularitate și comunități și să alinieze și să mobilizeze investițiile publice și private din domeniul cercetării și inovației care țin de consolidarea Spațiului European de Cercetare”.¹³³ Totuși, direcția urmată ar trebui să fie înspre o abordare holistică și multidisciplinară, care include procese sociale, economice, culturale, de mediu și politice. Ar trebui să încerce să aibă un impact pozitiv asupra vieților micilor producători de hrană, ale lucrătorilor și comunităților lor. **Ar trebui să se bazeze pe inovațiile existente ale agricultorilor, care includ practici și rețele agroecologice, noi forme de punere în comun și soluții de economie solidară.** Politicile pe termen lung și integrate și finanțarea ar trebui să promoveze agroecologia și inovațiile sistemului alimentar la scară teritorială, de jos în sus, pentru a aborda această chestiune (a se vedea capitoul 2). Eforturile de digitalizare ar trebui în primul rând să se concentreze să ofere comunităților rurale o infrastructură și servicii mai bune, cum ar fi acces la internet și telefonie stabil și accesibil, pentru a permite ca inovația să fie implementată în mod democratic.

La nivelul UE și FAO, termenul „inovație” se folosește adesea pentru a se referi la soluții bazate pe principiile „intensificării agricole sustenabile”, pe de o parte și la abordările bazate pe „agroecologie”, pe de altă parte. Această utilizare estompează diferențele dintre aceste abordări.¹³⁴ Intensificarea agricolă sustenabilă se centrează în mod fundamental pe nevoia de a crește productivitatea. Se bazează pe folosirea tehnologiilor care necesită investiții masive de capital, în special digitalizare (de exemplu așa numitele „agricultura inteligentă din punct de vedere climatic”, „agricultura de precizie” și folosirea tehnologiilor big data și blockchain). Accentul se pune pe crearea de utilaje și sisteme care să permită ca un număr mai mic de oameni să lucreze o suprafață mai mare de pământ, ceea ce se consideră a fi o soluție miraculoasă. Se recunosc doar în mică măsură compromisurile sociale, economice și cele ce privesc mediul și impacturile acestor tehnologii asupra comunităților rurale. Experiența a arătat¹³⁵ că aceste tehnologii consolidează tendințele către producție intensivă, bazată pe monoculturi la scară mare, cresc dependența agricultorilor de marile companii agricole industriale, determină depopularea rurală și necesită cantități mari de energie și resurse epuizabile pentru a produce și a funcționa. Tehnologiile riscă să pună în pericol capacitatea micilor producători de hrană și a comunităților lor de a produce și de a accesa alimente sănătoase, diversificate și suficiente într-un mediu sustenabil.

De exemplu, digitalizarea și captarea unei imense mase de date și informații pe care aceasta o permite, inclusiv în domeniul agricol, este acum în mâinile a câtorva întreprinderi transnaționale care rezistă la orice tip de control public.¹³⁶ În mod deosebit, digitalizarea informațiilor specifice resurselor genetice ar trebui să fie considerată resurse genetice și să fie tratată ca atare în conformitate cu standardele Convenției privind diversitatea biologică și ale Tratatului internațional privind resursele fitogenetice pentru alimentație și agricultură (ITPGRFA).¹³⁷ Mai mult, s-a demonstrat că procesele de digitalizare privind terenurile (cartografiere digitală, registre și cadastre digitale, tranzacții funciare digitalizate, etc.) au un impact concret asupra guvernantei funciare și asupra drepturilor oamenilor și comunităților. Acestea pot replica și amplifica formele existente de deposedare, pot crea noi forme de excludere și încuraja accelerarea fenomenelor de acaparare de pământuri, concentrare de terenuri și industrializarea agriculturii.¹³⁸

Pe de altă parte, inovațiile, tehnologiile și practicile agroecologice se bazează pe dimensiuni

sociale, economice, politice și ecologice și le integrează cu cunoștințele și practicile ancestrale și uzuale ale țăranilor, ale popoarelor indigene și ale altor mici producători de hrană. Sunt fezabile din punct de vedere tehnic, sunt accesibile, sunt acceptabile din punct de vedere politic, social și cultural, sunt adaptate la condițiile locale și sunt ecologice. Agricultorii pot și să reflecteze și să muncească în mod colectiv pentru a atinge suveranitatea și autonomia tehnică prin ajutorare reciprocă și readaptarea cunoștințelor și a know-how-ului.¹³⁹

Astfel, deși tehnologia și inovația sunt esențiale pentru transformarea sistemului alimentar, multe depind de felul în care sunt înțelese și implementate tehnologia și digitalizarea. Pe măsură ce UE militează puternic pentru digitalizare în sectorul agricol, trebuie să se asigure că aceasta nu se întâmplă cu riscul unei și mai mari pierderi de autonomie, pierderi de control de date, creșteri de datorii și venituri mai mici pentru micii agricultori. Agricultorii ar trebui să fie recunoscuți ca producători de tehnologie și nu doar ca simpli utilizatori. Inovația ar trebui să fie folosită în interesul superior al producătorilor și consumatorilor de hrană, și nu dictată de interese pur corporatiste.

Propunerile Pactului verde european și strategia „De la fermă la furculiță” în special, trebuie să evalueze în mod critic posibilitățile și riscurile dezvoltării tehnologice și să identifice criterii clare pentru modul în care tehnologia ar putea sprijini în mod real viața rurală și sistemele alimentare sustenabile și să accepte inovațiile dezvoltate și propuse de micii agricultori și alte persoane din comunitatea rurală. Există o necesitate urgentă de a dezvolta procese participative robuste pentru a aborda inovațiile tehnologice, astfel încât să se reafirme și să se aplice în mod consecvent principiul precauției în ceea ce privește sistemele alimentare și cel agricol.

4.1.4 Planul de acțiune ecologic

Având în vedere că strategia „De la fermă la furculiță” stabilește obiectivul ca 25% din terenul agricol al UE să fie exploatat în mod ecologic până în 2030, Comisia dezvoltă un plan de acțiune care să promoveze investițiile și inovațiile în agricultura sustenabilă și care să impulsioneze cererea pentru alimente ecologice. Totuși, fermele mari sau foarte mari care au trecut la agricultura ecologică nu vor putea oferi aceleași beneficii sociale și de mediu pe care le oferă fermele ecologice mici și mijlocii. Prin urmare, Planul de acțiune ecologic ar trebui să se axeze pe fermele mici și mijlocii. În plus, obiectivele teritoriale trebuie stabilite astfel încât producția ecologică să fie bine distribuită în toate țările europene, ajutând la relocalizarea producției alimentelor. De exemplu, ar trebui să se stabilească un termen limită pentru fiecare regiune pentru atingerea țintei de 25%.

Territorial objectives must be set so that organic production is well-distributed throughout European countries.

Obiectivele teritoriale trebuie stabilite în așa fel încât producția ecologică să fie bine distribuită în toate țările europene.

Este esențial și ca Planul de acțiune ecologic să ofere UE niște politici puternice și ambițioase cu privire la transmiterea terenurilor agricole ecologice și sprijinirea tinerilor agricultori care doresc

să lucreze pământul în mod ecologic. Măsurile politice ferme, inclusiv cele privind educația și formarea agricolă și, chiar mai important, accesul la pământ pentru agricultura ecologică, trebuie să fie coordonate la nivelul UE și implementate în fiecare stat membru. Ar fi deci recomandabil ca Observatorul European al Terenurilor propus (a se vedea secțiunea 4.2.3 de mai jos) să monitorizeze progresul către acest scop.

4.2 Dezvoltarea propunerilor de politici: redeschiderea unei dezbateri politice și necesitatea unei Directive funciare europene

Subiectul pământului a devenit un subiect fierbinte în UE, dar dezbaterea politică europeană rămâne dominată de o ideologie a productivismului - ideea că la baza unui sistem alimentar mai bun stă producția de mai multe culturi cu mai puțină mână de lucru. În același timp, CE și statele membre concep cele patru libertăți economice ca pe orizontul indiscutabil al reformelor europene și astfel politicile europene nu abordează în mod eficient subiectul concentrării terenurilor și nu promovează în mod ambițios un sistem alimentar cu adevărat sustenabil și just. Extinderea fermelor rămâne un obiectiv al UE, dificultățile noilor agricultori și ale tinerilor agricultori de a accesa pământ nu sunt abordate suficient și subiectul investițiilor de natură funciară este abordat doar parțial de CE.

CE susține că pământul este un „subiect național” asupra căruia nu are competență, în ciuda faptului că politicile europene au numeroase consecințe ce privesc terenurile. **De fapt, conform articolului 50 alineatul (2) litera (e) TFUE, UE poate stabili legislație în ceea ce privește terenurile. Mai mult, jurisprudența CJUE afirmă în mod clar că pământul nu este ca alte mărfuri și restricțiile cu privire la libera circulație se justifică pe motiv de interes public mai important** (deși aceste interese ar trebui să fie proporționale), recunoscând legitimitatea obiectivelor de a împiedica specula cu terenuri și de a păstra formele tradiționale de agricultură (a se vedea caseta 8).

În acest context, strategia „De la fermă la furculiță” și Pactul verde european în care este inclusă aceasta nu au suficientă greutate pentru a influența politicile europene. Acest lucru se observă, de exemplu, în faptul că măsurile adoptate de reforma PAC nu par a fi conforme cu ambițiile acestor strategii, după cum am arătat mai sus. Este nevoie de o schimbare de paradigmă la toate nivelurile în materie funciară. Această schimbare s-ar putea baza pe propunerile existente din partea societății civile.

4.2.1 La nivel local și municipal

La nivel local și municipal, schimbarea pozitivă este deja determinată de agricultorii înșiși, în mod deosebit de o nouă generație de agricultori care sunt interesați de practicile agricole regenerative și de agroecologie. Competențele, strategiile de investiție și ingenuitatea acestora sunt valorizate în folosul unei agriculturi cu dimensiuni mai umane și mai conectată la comunitate. Acest fapt se observă în proliferarea noilor întreprinderi agricole și noilor modele de afaceri care apar în întreaga Europă, inclusiv ferme în cooperativă, ferme în administrare publică, întreprinderi comune, incubatoare și ferme demonstrative, printre altele. Autoritățile locale au la dispoziție mai multe măsuri pentru a încuraja această nouă generație de agricultori și noi forme de agricultură sustenabilă, inclusiv:

- Furnizarea **accesului micilor agricultori, agricultorilor agroecologici și noilor agricultori la capital (de pornire) și la granturi pentru dezvoltare rurală**. Acestea pot proveni de la centre educaționale și de formare, de la bănci cooperatiste, din regimuri de subvenții, de la bugete municipale și din alte forme de sponsorizare și stimulente.
- Inițierea unor **procese de cartografiere participativă a terenurilor**, precum cele din Țara Bascilor din Spania, pentru a identifica tiparele actuale de utilizare și distribuție a terenurilor, cu scopul de a informa procesele legislative și de amenajare și încadrare teritorială (zonală). Acestea pot include criteriile pentru utilizarea sustenabilă a terenurilor și prioritizarea accesului pentru anumiți agricultori și anumite sisteme agricole în funcție de crearea de locuri de muncă, de protecția muncii, de gestionarea mediului, de oportunități pentru tinerii agricultori și pentru agricultoare, etc.
- Înființarea unor bănci de pământ comunitare și a unor fonduri funciare publice care încearcă să scoată terenurile de pe piață și să le cedeze pentru o utilizare agricolă sustenabilă pe termen lung.
- Instituirea unor **mecanisme de control juridic** ce încearcă să acorde un control funciar mai democratic la nivel local, cum ar fi sistemul SAFER din Franța și clauza „dreptul comunității de a cumpăra” din Scoția
- Colaborarea cu **consiliile locale pentru politica alimentară** pentru a consolida piețele teritoriale pentru micii agricultori, agricultori ecologici și agroecologici. Acestea pot include spații desemnate pentru piețe țărănești în piețele publice, sisteme de achiziții publice și de distribuție și o multitudine de variante de sprijin pentru culturile de zarzavaturi, ASC, educație alimentară, etc. care pot fi articulate în strategiile alimentare locale.

4.2.2 La nivel național

La nivel național, politica funciară poate încadra o serie de acțiuni legislative pentru a sprijini accesul la pământ pentru agroecologie. Aici se include, cel mai important, dezvoltarea unei politici funciare naționale, dar merge dincolo de asta, la includerea aspectelor rurale, dezvoltării sustenabile, politicii fiscale, gestionării mediului înconjurător și la alte domenii. Mai specific, statele pot:

- adopta **reforme funciare**. Experiența cu Legea privind reforma funciară din Scoția din anul 2016 ne arată că reforma funciară în context european nu este abandonată, în special când se observă grade înalte de inegalități în ceea ce privește distribuția terenurilor și alte bariere structurale în calea accesului la pământ.
- crește **gradul de protecție a arendașilor**. Având în vedere prețurile la terenuri în creștere în aproape toată Europa, cei mai mulți agricultori au acces la pământ prin regimuri de arendare. Măsurile de creștere a drepturilor și protecțiilor de care se bucură arendașii, cum ar fi stimulentele fiscale în cazul regiunii Valonia, din Belgia sau măsurile de controlare a chiriilor, drepturile de preempțiune și acordarea de contracte de arendă pe termen lung pentru garantarea dreptului de proprietate îi pot ajuta pe agricultorii arendași să obțină și să păstreze accesul la pământ.
- dincolo de reforma funciară, există mai multe măsuri pe care le poate lua statul pentru a încuraja crearea unor **structuri agrare sănătoase**. De exemplu în Franța, legislația privind „controlul structurilor agrare” aduce o foarte necesară supraveghere a transferurilor funciare. Astfel de măsuri ar trebui să fie revizuite periodic pentru a include o evaluare onestă a slăbiciunilor și lacunelor sale. Aici se include și adaptarea acestora la realitățile finanțelor globale în care controlul terenurilor se exercită din ce în ce mai mult prin transferul acțiunilor în companiile agricole.
- Pentru a împiedica specula cu terenuri, se pot lua în calcul **valorile fiscale ale terenurilor**. Acestea pot descuraja acumularea de terenuri (prin speculă), deținerea de terenuri necultivate, lăsarea terenurilor nefolosite sau în paragină.
- Pentru a preveni concentrarea terenurilor, pot intra în vigoare **norme anti-monopol și norme privind dezvăluirea informațiilor cu caracter financiar**, care să ajute la reducerea strategiilor agresive de acumulare de terenuri prin entități corporative și investitori. Deși a fost rar utilizată până în prezent în cazul terenurilor, experiențe recente, cum ar fi cazul falimentului celui mai mare holding agricol din Germania, KTG Agrar, au adus un nou punct de vedere asupra acestui subiect.
- Pentru a preveni acapararea de terenuri, ar trebui să se promulge o serie de măsuri anticorupție și antifraudă. De exemplu, în Ungaria, utilizarea așa-numitelor „contracte de buzunar” a fost sancționată printr-o versiune actualizată a codului penal al țării.

4.2.3 La nivel european

În Raportul din proprie inițiativă privind situația concentrării terenurilor agricole în UE, Parlamentul European a formulat, de asemenea, recomandări care oferă o bază clară pentru dezvoltarea unui cadru european de guvernare funciară.¹⁴⁰ Aceste propuneri par adecvate pentru a preveni acapararea terenurilor de către marile corporații, pentru a reduce concentrarea terenurilor și pentru a facilita accesul la terenuri pentru micii agricultori și pentru noii intrați în sectorul agricol.

Observatorul European al Terenurilor

Prima solicitare a Parlamentului European, pe care o susținem, se referă la **crearea unui Observator european al terenurilor** (a se vedea Observatorul european al solurilor¹⁴¹) pentru a monitoriza tranzacțiile funciare, inclusiv impactul „cumpărării de acțiuni”, în UE și pentru a măsura în mod eficient nivelul de concentrare a terenurilor agricole.¹⁴² Principalele sale sarcini ar fi să înregistreze prețurile și chiriile terenurilor, să studieze comportamentul de pe piață al proprietarilor de terenuri și al arendașilor, să identifice modificările în utilizarea terenurilor și pierderile de terenuri agricole și să evalueze tendințele de fertilitate a solului și de eroziune a solului.

Astfel, Observatorul european al terenurilor ar acționa ca un organism public oficial și de referință pentru colectarea de date corecte, armonizate și legitime privind terenurile. Acest observator ar putea fi găzduit de CE, care ar juca un rol tehnic, ar contribui la colectarea de date relevante, furnizate de statele membre și ar publica rapoarte periodice, publice și ușor accesibile. Acest lucru va contribui la transformarea sa într-un instrument relevant din punct de vedere social și politic. În plus, un comitet consultativ care să includă reprezentanți ai producătorilor și ai sectorului agricol ar putea participa la definirea mandatului, a priorităților și la evaluarea datelor observatorului. În componența sa ar trebui să se acorde prioritate organizațiilor micilor agricultori, care sunt cei mai afectați de concentrarea terenurilor în UE.

Un astfel de observator ar trebui să permită recunoașterea deplină a realității acaparării și concentrării terenurilor de către toate instituțiile UE și de statele membre. De asemenea, observatorul ar putea funcționa ca un sistem de alertă, prin semnalarea tendințelor semnificative - și uneori alarmante - legate de proprietatea funciară în UE. În plus, aceste tendințe ar trebui să fie supuse dezbaterii Parlamentului European și a statelor membre pentru a îmbunătăți guvernarea funciară în UE.

Un grup operativ la nivel înalt sau o inițiativă de dialog civil permanent între DG AGRI, DG FISMA¹⁴³ și reprezentanții categoriilor cele mai afectate de impactul schimbărilor în utilizarea terenurilor ar fi o completare valoroasă a Observatorului. Obiectivul unui astfel de organism ar fi acela de a furniza o evaluare independentă și cuprinzătoare a impactului politicilor și de a oferi informații pentru elaborarea viitoarelor politici. Acest grup operativ ar trebui să recunoască diferite tipuri de expertiză, inclusiv cunoștințele tradiționale și lucrări academice din domeniile științelor naturale și sociale, revizuite reciproc. Acesta ar trebui să fie condus de un comitet director, în cadrul căruia organizațiile societății civile și organizațiile țărănești pot să își propună proprii experți. O echipă operativă independentă va efectua lucrările identificate de comitetul director și va consulta diferiți experți, cercetători și organizații, la alegere, pe această temă.¹⁴⁴

Directiva europeană funciară

După cum s-a menționat în secțiunea 3.2.2, CE nu a răspuns în mod adecvat la solicitarea Parlamentului European de a oferi mai multe orientări cu privire la modul de reglementare a piețelor de terenuri agricole în conformitate cu legislația UE. CE s-a limitat la a reaminti modul în care statele pot legisla în conformitate cu cele patru libertăți economice, lăsând să se înțeleagă că păstrarea unor principii precum libertatea de investiție rămâne mai importantă decât păstrarea terenurilor agricole și a mijloacelor de trai rurale durabile. Această confirmare a lipsei de acțiune

a Comisiei Europene nu va face, pe termen lung, decât să sporească conflictul privind utilizarea terenurilor atât în interiorul statelor membre, cât și între statele membre și instituțiile europene.¹⁴⁵

De exemplu, Comunicarea interpretativă a Comisiei Europene din 18 octombrie 2017 (a se vedea caseta 8) abordează doar un aspect specific al achiziției de terenuri: investițiile transfrontaliere în terenuri agricole. Aceasta este doar o parte a problemei, deoarece concentrarea terenurilor este mai degrabă o problemă internă a statelor membre. Acest fapt sugerează că predominanța libertăților economice face imposibilă punerea în discuție a naturii investițiilor și a implicațiilor acestora asupra funcționării sistemelor agrare, a ocupării forței de muncă, a biodiversității agricole sau a bunăstării consumatorilor.

EU land policy needs a coherent, effective and transparent legislative framework valid in all Member States.

Mai mult, comunicarea Comisiei nu rezolvă conflictele dintre diferitele cadre juridice ce există în UE. În prezent, constituțiile unor state membre reglementează și protejează în mod specific utilizarea terenurilor agricole, în timp ce altele nu o fac. Din punct de vedere juridic, acest lucru face ca necesitatea de a proteja terenurile agricole să fie mai importantă decât libera circulație a capitalurilor și chiar decât libertatea de stabilire în aceste țări, creând un conflict permanent între cadrul juridic constituțional al unor țări și cadrul normativ european. Prin urmare, se pare că există un vid juridic critic în materie de terenuri, în ceea ce privește lipsa unor obiective clare de politică publică la nivelul UE în materie de terenuri, vid care trebuie rezolvat.

Politica funciară a UE are nevoie de un cadru legislativ coerent, eficient și transparent, valabil în toate statele membre. Prin urmare, reiterăm solicitarea Parlamentului European de a revizui guvernarea funciară în întreaga UE și de a stabili obiective clare de politică publică privind terenurile. Politică funciară a UE are nevoie de un cadru legislativ coerent, eficient și transparent, valabil în toate statele membre. Acesta ar trebui să conțină obligații și restricții clare, care pot influența politicile sectoriale ale UE, precum și guvernarea funciară în statele membre. Acest cadru general ar putea lua forma unei directive. Acest fapt ar permite coordonarea acțiunilor statelor membre în materie de protecție a terenurilor agricole și adaptarea principiilor și structurilor generale de protecție a terenurilor și de utilizare durabilă a terenurilor în conformitate cu principiul subsidiarității.

Există deja temeuri juridice pentru a face asta. Putem cita Directiva privind apa, care a creat în anul 2000 un cadru pentru gestionarea comunitară a acestei resurse, considerând-o un patrimoniu comun și nu doar o marfă ca oricare alta.¹⁴⁶ Deși această directivă nu a fost implementată în totalitate în statele membre, ea a permis totuși îmbunătățirea guvernării apei în țările din Europa de Est, în special în bazinul Dunării. Directivele oferă comunităților locale un temei juridic pentru a influența guvernele naționale. Prin urmare, o directivă privind guvernarea funciară ar putea fi un instrument juridic important pentru cei care luptă pentru protecția terenurilor în UE.

Ar trebui, de asemenea, să se elaboreze și să se pună în aplicare un cadru european privind regimul funciar, în deplină conformitate cu Orientările privind guvernarea funciară și cu Declarația Națiunilor Unite pentru drepturile țăranilor și țăranșilor, precum și ale altor persoane care lucrează în mediul rural (UNDROP) (a se vedea caseta 9). Aceste orientări, aprobate de UE în 2012, clarifică faptul că

statele ar trebui să reglementeze regimul de proprietate în conformitate cu principiile care sunt mai favorabile agroecologiei, protejând în același timp drepturile funciare și drepturile omului ale micilor agricultori și ale comunităților, în contextul investițiilor funciare. În teorie, UE și statele membre nu pot ignora sau submina aceste standarde atunci când definesc sau implementează texte și politici. Declarația Națiunilor Unite pentru drepturile țăranilor și țăranilor, precum și ale altor persoane care lucrează în mediul rural (UNDROP), adoptată în 2018, reprezintă o dezvoltare a normelor juridice internaționale și reflectă angajamentul statelor de a respecta și proteja drepturile țăranilor și ale altor persoane care trăiesc în zonele rurale. Prin urmare, o directivă ar trebui să solicite statelor membre să implementeze integral aceste orientări, lăsându-le în același timp responsabilitatea de a stabili cum să facă acest lucru la nivel național, implicând în acest proces și organizațiile micilor agricultori.

În plus, o directivă ar trebui să acorde prioritate utilizării terenurilor pentru hrană, nu pentru producția de agrocombustibili, pentru utilizări comerciale sau energetice, pentru industrii extractive, pentru industria de agrement sau pentru mega-proiecte inutile. În general, accesul la terenuri, în special la cele subutilizate, ar trebui să se acorde în mod preferențial celor care le cultivă - sau doresc să le cultive - într-un mod acceptabil din punct de vedere social și ecologic, precum și tinerelor generații de agricultori. Principalele considerente includ:

- **Integrarea echității de gen și a echilibrului între femei și bărbați** (în ceea ce privește compoziția pe vârste, statutul social, nivelul de educație, ocuparea forței de muncă și alte oportunități economice, precum și participarea la procesul decizional) în zonele rurale ar trebui să fie o obligație în elaborarea și implementarea strategiilor, programelor și proiectelor de dezvoltare rurală.¹⁴⁷ În sistemele agroecologice s-a identificat și a primit vizibilitate un procent de femei agricultoare nou-intrate în sector și implicate mai mare decât în sistemele agricole convenționale, dar mai sunt încă multe de făcut.
- Încorporarea unui model de gestionare a terenurilor, suveranitate alimentară și agricultură agroecologică în cadrul **Pactului verde european și al Strategiei „De la fermă la furculiță”**, înțelegând că acesta este un pilon important al oricărei strategii serioase de combatere a schimbărilor climatice și de construire a unui sistem alimentar rezilient.
- Promovarea angajamentului față de sustenabilitate, inclus în Pactul verde european și în strategia „De la fermă la furculiță” în cadrul actualelor propuneri pentru noua politică agricolă comună. Acest lucru s-ar putea realiza, de exemplu, prin orientarea schemelor ecologice nou introduse către un sprijin direct pentru practicile agricole durabile și prin examinarea atentă a planurilor strategice naționale ale statelor, în conformitate cu un set de criterii clare care să acorde prioritate sprijinului acordat agricultorilor mici și mijlocii, agroecologiei țărănești, agricultoarelor și agricultorilor aspiranți/noi intrați pe piață.

Schimbarea de paradigmă pe care o solicităm cuprinde o abordare socială a terenurilor și trebuie să acorde un loc central drepturilor omului și agroecologiei. Pentru țărani și alți mici producători de hrană, precum și pentru mișcarea pentru suveranitate alimentară, pământul nu este pur și simplu o marfă care poate fi comercializată pe piață. Pământul este o resursă practic neregenerabilă care este în centrul vieții oamenilor, a teritoriilor, a culturilor, a tradițiilor și a interacțiunilor oamenilor

cu natura și cu mediul înconjurător. Este, de asemenea, baza vieții țăranilor, o resursă naturală a cărei valoare nu este doar monetară, ci și culturală. Dacă tratăm în continuare pământul ca pe o marfă sau ca pe un produs financiar, punem în pericol societățile agrare, care riscă să fie tranzacționate la fel ca și pământul de unde își trag rădăcinile.

Între timp, un ecosistem înfloritor de alternative politice prinde rădăcini în întreaga Europa. De la nivelul agricultorilor individuali și al inovațiilor la nivelul comunității, la autoritățile locale și proiectele regionale pentru a cultiva sisteme alimentare rezistente și durabile construite în jurul fermelor agroecologice la scară mică, până la un număr tot mai mare de propuneri pentru o transformare reală la nivel național și european, factorii de decizie politică din întreaga Europa au puterea și oportunitatea de a sprijini o viziune nouă și transformatoare.

Reportage La Durette ©TDL-Sandrine Mulas

Glosar

Agroecologie: Ca știință, agroecologia înseamnă: (i) studierea holistică a ecologiei întregului sistem alimentar (ii) folosirea principiilor și instrumentelor ecologiei pentru a concepe sisteme alimentare mai sustenabile; (iii) integrarea cercetării, educației, acțiunilor și schimbărilor pentru sustenabilitate ecologică, economică și socială.

Practicile agroecologice exploatează și regenerează sistemele și procesele naturale pentru a construi agroecosisteme mai sustenabile și mai productive.

Ca mișcare socială, agroecologia are scopul de a transforma sistemul alimentar industrial și de a crea sisteme alimentare care să consolideze viabilitatea economică a zonelor rurale prin lanțuri scurte de aprovizionare alimentară și prin producție sigură și corectă de alimente. Agroecologia sprijină producția alimentară realizată de către micii producători, comunitățile rurale, suveranitatea alimentară, cunoașterea locală, justiția socială, identitatea și cultura locală și drepturile populațiilor indigene.¹⁴⁸

Bunuri comune: Abordând pământurile ca bunuri comune, autorii raportului se referă la ideea că pământul este o resursă naturală, accesibilă tuturor membrilor societății, care ar trebui să fie gestionată pentru binele comun, deși definiția bunurilor comune este complexă.¹⁴⁹ După cum am explicat în cadrul raportului și în lumina crizei climatice, micii agricultori, în colaborare cu comunitățile locale, sunt cei mai în măsură să deschidă calea spre o definiție a „binelui comun” în ceea ce privește utilizarea terenurilor agricole. În unele țări, pământul este definit din punct de vedere juridic ca teren comun, care este deținut de una sau mai multe persoane, dar asupra căruia și alții au drepturi legale comune, cum ar fi permiterea pășunatului animalelor sau a altor activități agricole.

Agricultura sprijinită de comunitate

(ASC): Agricultura sprijinită de comunitate este un parteneriat direct între un grup de consumatori și producători care împart riscurile, responsabilitățile și recompensele activităților agricole în cadrul unor acorduri legale pe termen lung. Operând în general la scară redusă și pe plan local, obiectivul CSA este de a oferi alimente de calitate produse în mod agroecologic. Unul dintre principiile de bază ale CSA este plata în avans pentru acțiunile cumpărate de membri, ca modalitate de a sprijini producătorul (producătorii) și de a le oferi un venit garantat pentru întregul sezon.¹⁵⁰

Reînnoirea generațiilor: procesul prin care noii agricultori încep activitatea agricolă și prin care agricultorii care doresc să se retragă din activitate au opțiuni decente și demne de a face asta. Reînnoirea generațiilor se poate referi la tinerii agricultori, care sunt sau nu copii de agricultori, care intră în sectorul agricol. Se poate referi și la migrantii, fie că sunt transfrontalieri sau din zonele urbane din apropiere, care încep activitatea agricolă. Reînnoirea generațiilor implică atât gestionarea fermelor cât și munca agricolă, astfel încât să existe parcursuri prin care lucrătorii să ajungă să dețină sau să gestioneze propriile ferme, dacă își doresc asta.

Agricultura la scară mică și agricultura

țărănească: Din rațiuni de concizie, s-au folosit în raport ambii termeni, agricultura la scară mică și agricultura țărănească, pentru a descrie viziunea autorilor cu privire la sistemele agricole agroecologice care sunt înrădăcinate în suveranitatea alimentară și respectă mediul înconjurător și drepturile sociale și drepturile omului ale tuturor persoanelor implicate în sistemul alimentar, în special drepturile prevăzute de Declarația Națiunilor Unite pentru Drepturile Țăranilor și Țărăncilor, precum și ale altor persoane care lucrează în mediul rural.

Financiarizare: Financiarizarea se referă la procesul prin care economia reală se subordonează economiei financiare sau pătrunderii crescânde a capitalului financiar în viața de zi cu zi. Prin financiarizare, tot mai multe zone ale vieții oamenilor devin legate de investiții (adesea internaționale), adesea prin intermediul unor instrumente financiare sofisticate.^{151 152} Financiarizarea terenurilor concepe pământurile ca pe niște active financiare, disociindu-le de scopurile lor productive și comunale și accelerând procesele de achiziție de terenuri. Financiarizarea a jucat un rol decisiv atât în acapararea terenurilor cât și în concentrarea terenurilor pe întregul continent, exacerbată fiind de câștigul financiar oferit de subvențiile PAC decuplate, bazate pe hectar.

Acapararea terenurilor: Acaparea terenurilor înseamnă controlarea - fie prin deținerea ca proprietate, prin închiriere, prin concesionare, prin contracte, prin cote sau prin împuternicire - a unor cantități de terenuri mai mari decât practica locală, de către persoane sau entități publice sau private, naționale sau străine - prin orice metode, legale sau ilegale - în scopuri speculative, de extragere, de controlare a resurselor sau de comercializare în detrimentul țăranilor, al agroecologiei, al gestionării pământurilor, al suveranității alimentare și al drepturilor omului.¹⁵³

Concentrarea terenurilor: Concentrarea terenurilor descrie concentrarea unor suprafețe mari de pământuri în mâinile unor puțini actori, care sunt din ce în ce mai puternici. Un curent pe termen lung și larg răspândit în UE, concentrarea terenurilor are loc acum într-un ritm alarmant, subminând viața rurală și sistemele alimentare sănătoase, sustenabile. Concentrarea pământurilor a crescut prin concentrarea subvențiilor Politicii Agricole Comune (PAC) în mâinile unor proprietari funciare care sunt din ce în ce mai puține și din ce în ce mai mari. Sistemul actual de plăți legate de

suprafață îi avantajează pe marii producători de bunuri, crescând prețul pământului,¹⁵⁵ încurajând concentrarea terenurilor și îngreunând accesul la pământ pentru noii veniți.¹⁵⁶

Artificializarea terenurilor: Conversia terenurilor agricole pentru a fi folosite în scopuri care nu sunt de natură agricolă, ceea ce le poate permite speculatorilor să obțină profituri extraordinare. Acest proces reduce suprafața terenurilor agricole din Europa: aproape jumătate din terenurile luate în anii recentți - în principal pentru dezvoltare urbană - a fost pe seama terenurilor arabile și a culturilor permanente.¹⁵⁷

Suveranitate alimentară versus securitate alimentară: Securitatea alimentară, pe de altă parte, se definește ca mijloacele prin care toate persoanele au, în orice moment, acces fizic, social și economic la alimente suficiente, sigure și nutritive care le îndeplinesc preferințele alimentare și nevoile nutriționale pentru o viață activă și sănătoasă.¹⁵⁸ Suveranitatea alimentară asigură dreptul oamenilor la o alimentație sănătoasă și care respectă valorile culturale, produsă cu ajutorul unor metode durabile și ecologice și dreptul lor de a-și defini propriile sisteme agricole și alimentare. Este un proces care năzuiește spre solidaritate, nu spre competiție, spre construirea unei lumi mai cinstite, de jos în sus.

Note de final

1. În sensul prezentului raport, termenii „mici agricultori”, „țăranii” și „agricultori la scară mică” vor fi folosiți în mod alternativ. Consultați glosarul pentru definiția acestor termeni.
2. Consultați glosarul de la sfârșitul documentului pentru a vedea definițiile termenilor scriși cu mov.
3. Eurostat (2020) 'Urban and rural living in the EU'. Products Eurostat News. Disponibil la: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20200207-1>.
4. În general, ocuparea forței de muncă în agricultură în UE este în continuă scădere de zeci de ani și a scăzut de la 13,1 milioane de unități de muncă anuale în 2003 la 9,1 milioane de unități de muncă anuale în 2018 în UE-27, ceea ce reprezintă o scădere impresionantă de 30% în ultimii cincisprezece ani. A se vedea Schuh et al. (2019) *The EU farming employment: current challenges and future prospects*.
5. Disponibil la: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629209/IPOL_STU\(2019\)629209_EN.pdf.pg9](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629209/IPOL_STU(2019)629209_EN.pdf.pg9).
6. Numărul de ferme mici și mijlocii a scăzut, în timp ce numărul de ferme mari (peste 100 de hectare) a crescut. Între 2003 și 2015 au dispărut din UE 4,2 milioane de ferme, dintre care 85% erau ferme mici, de sub 5 ha. Sursa: Eurostat (2018) *Farms and farmland in the European Union - statistics* Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Farms_and_farmland_in_the_European_Union_statistics#The_evolution_of_farms_and_farmland_from_2005_to_2016
7. În 2013, doar 6% dintre agricultorii din UE aveau sub 35 de ani. Sursa: Comisia Europeană (2015) *EU Farm and Farmers in 2013: An Update*. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-farm-economics-brief-09_en.pdf.
8. ECVC (2019) *Sowing injustice, harvesting despair: abuse and exploitation of foreign agricultural workers. The role of intermediation schemes*. Disponibil la: https://www.eurovia.org/wp-content/uploads/2019/11/EN2.1_lowres.pdf.
9. Kopittke, P.M., Menzies N.W., Wang, P., McKenna,
10. B.A. și Lombi, E. (2019) Soil and the intensification of agriculture for global food security. *Environment international*, vol. 132, p. 105078.
11. Nyéléni Europe and Central Asia (2020) *Your land, my land, our land: grassroots strategies to preserve farmland and access to land for peasant farming and agroecology*. Disponibil la: https://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/en-your_land_my_land_our_land1.pdf.
12. A se vedea definiția acaparării de terenuri dată de ECVC în ECVC (2016) 'How do we define Land Grabbing?'. 23 Nov. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/how-do-we-define-land-grabbing/>.
13. Kay, S., Peuch, J. and Franco, J. (2015) *Extent of Farmland Grabbing in the EU. Study for the European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development*. Bruxelles: Parlamentul European. Disponibil la: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540369/IPOL_STU\(2015\)540369_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540369/IPOL_STU(2015)540369_EN.pdf).
14. Kay, S. (2016) *Land grabbing and land concentration in Europe*. Amsterdam Transnational Institute. Disponibil la: <https://www.tni.org/en/publication/land-grabbing-and-land-concentration-in-europe>.
15. Dale-Harris, L. and Semeniuc, S. (2016). *Land Grabbing in the EU: How Rabobank is Profiting of Theft and Abuse in Romania*. European Press prize. Disponibil la: <https://www.europeanpressprize.com/article/land-grabbing-in-the-eu-how-rabobank-is-profiting-of-theft-and-abuse-in-romania/>.
16. Fasani, F., Mazza, J.A. (2020) *Vulnerable Workforce: Migrant Workers in the COVID-19 Pandemic*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. EUR 30225 EN, ISBN 978-92-76-18958-9, doi:10.2760/316665, JRC120730; A se vedea, de exemplu, și Huet, N. (2020) *COVID-19 outbreaks in German slaughterhouses expose grim working conditions in meat industry*, EuroNews. Disponibil la: <https://www.euronews.com/2020/05/12/covid-19-outbreaks-in-german-slaughterhouses-expose-grim-working-conditions-in-meat-indust>.
17. Van der Ploeg, J.D. (2020) *Growing back stronger. Choosing resilient food systems in the wake of Covid-19*. Amsterdam. Transnational Institute. Disponibil la: https://www.tni.org/files/publication-downloads/web_growing_back_stronger_final.pdf; La Via Campesina (2020) 'Negligence, injustice, and insensitivity – Peasant situation under coronavirus crisis'. 22 Nov. Disponibil la: <https://viacampesina.org/en/negligence-injustice-and-insensitivity-peasant-situation-under-coronavirus-crisis/>; ECVC (2020) 'Here and ready: the value of peasant agriculture in the context of COVID-19'. 26 Mar. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/here-and-ready-the-value-of-peasant-agriculture-in-the-context-of-covid-19/>.
18. ECVC (2020) *Undemocratic Land Reform Bill threatens peasant access to land in Ukraine*. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/undemocratic-land-reform-bill-threatens-peasant-access-to-land-in-ukraine/>.
19. A se vedea exemplele menționate în următoarele rapoarte: ECVC (2020) 'COVID19: Latest information and updates'. 5 Nov. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/covid-19-latest-information-and-updates/>; URGENCI (2021). *Enacting Resilience: the response of Local Solidarity-based Partnerships for Agroecology to the Covid-19 crisis*. Disponibil la: <https://urgenci.net/enacting-resilience-the-response-of-lspa-to-the-covid-19-crisis/>; FIAN (2020) *Monitoring report on the right to food and nutrition during COVID-19*. Disponibil la: https://www.fian.org/files/files/Covid_Monitoring_Report_Template_EN.pdf; CSM (2020) *Voices from the ground: from COVID-19 to radical transformation of our food systems*. Disponibil la: http://www.csm4cfs.org/wp-content/uploads/2020/10/EN-COVID_FULL_REPORT-2020.pdf
20. Backes, S. et al (2018) *Democracy not for sale: the Struggle for Food Sovereignty in the Age of Austerity in Greece*. Amsterdam: Transnational Institute, FIAN, and Agroecopolis. Disponibil la: <https://www.tni.org/en/democracy-not-for-sale>.
21. Andersen, B.H. (2016) *Bioenergy in the EU*. Amsterdam. Transnational Institute. Disponibil la: <https://www.tni.org/en/publication/bioenergy-in-the-eu>.

- tni.org/en/publication/bioenergy-in-the-eu ; GRAIN (2013) 'Land grabbing for biofuels must stop'. 21 Feb. Disponibil la: <https://www.grain.org/article/entries/4653-land-grabbing-for-biofuels-must-stop> ; FoEE (2010) *Africa: up for grabs - The scale and impact of land grabbing for agrofuels*. Friends of the Earth Europe. Disponibil la: https://www.foeeurope.org/agrofuels/FoEE_Africa_up_for_grabs_2010.pdf.
22. FoEE (2013) *Lithium. Factsheet. Friends of the Earth Europe*. https://www.foeeurope.org/sites/default/files/publications/13_factsheet-lithium-gb.pdf ; Katwala,
 23. A. (2018) 'The spiralling environmental cost of our lithium battery addiction'. *Wired*. 5 Aug. Disponibil la: <https://www.wired.co.uk/article/lithium-batteries-environment-impact>.
 24. Schaart, E. (2019) 'The Netherlands struggles with nitrogen headache'. *Politico*. 2 Oct. Disponibil la: <https://www.politico.eu/article/netherlands-nitrogen-headache-pollution/>.
 25. ECVC (2018) *New Entrants*. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/main-issue/new-entrants/>; ECVC (2019) *ECVC 1st LGBTIQ Meeting: Building Spaces for Sexual and Gender Diversity in European Agricultural Trade Unionism*. 19 Jun. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/ecvc-1st-lgbtqi-meeting-building-spaces-for-sexual-and-gender-diversity-in-european-agricultural-trade-unionism/>; A se vedea și aceste două inițiative: Pământ în numele nostru din Marea Britanie (Land In Our Name in the UK) (<https://landinournames.community/>) și Marșul mondial al femeilor în toată Europa (World March of Women across Europe) (<https://marchemondiale.org/index.php/europe/>).
 26. IPES Food (2019) *Towards a Common Food Policy for the European Union: The Policy Reform and Realignment that is Required to Build Sustainable Food Systems in Europe*. International Panel of Experts on Sustainable Food Systems. Disponibil la: http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/CFP_FullReport.pdf.
 27. EIP-AGRI Focus Group (2016) *New entrants into farming: lessons to foster innovation and entrepreneurship*. European Innovation Partnership. Brussels. Disponibil la: https://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/eip-agri_fg_new_entrants_final_report_2016_en.pdf; Access to Land (2018). *Europe's new farmers. Innovative ways to enter farming and access land*. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/Access-to-land-for-new-entrants>. Și de asemenea: https://ec.europa.eu/eip/agriculture/sites/agri-eip/files/eip-agri_fg_new_entrants_final_report_2016_en.pdf.
 28. Drawn from: European Parliament (2019) *The professional status of rural women in the EU*. Study. Disponibil la: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608868/IPOL_STU\(2019\)608868_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608868/IPOL_STU(2019)608868_EN.pdf).
 29. Scoones, I. et al. (2018) 'Emancipatory rural politics: confronting authoritarian populism'. *The Journal of Peasant Studies* 45, no. 1: 1-20.; Hayes, B. et al. (2017) *On "shrinking space": a framing paper*. Amsterdam. Transnational Institute. Disponibil la: <https://www.tni.org/en/publication/on-shrinking-space> ; Scoones, I. (2010) 'Rural support for authoritarian populism is strong - but another way is possible'. *Bliss*. 29 Jan. Disponibil la: <https://issblog.nl/tag/emancipatory-rural-politics-initiative/>.
 30. Altieri, M. and Koohafkan, P. (2008) *Enduring farms: climate change, smallholders and traditional farming communities*. This World Network. Penang. Disponibil la: http://www.fao.org/docs/eims/upload/288618/Enduring_Farms.pdf.
 31. La Via Campesina (2007) 'Small scale sustainable farmers are cooling down the earth'. 9 Nov. Disponibil la: <https://viacampesina.org/en/small-scale-sustainable-farmers-are-cooling-down-the-earth/>; Intergovernmental Panel on Climate Change (2020). *Climate Change and Land. An IPCC Special Report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Disponibil la: <https://www.ipcc.ch/srccl/>; GRAIN (2014) 'Hungry for land: small farmers feed the world with less than a quarter of all farmland'. 28 May. Disponibil la: <https://www.grain.org/article/entries/4929-hungry-for-land-small-farmers-feed-the-world-with-less-than-a-quarter-of-all-farmland#sdfootnote6sym>.
 32. Ancheta Eurostat din 2016 privind structura exploatațiilor agricole arată că mai mult de o treime din managerii de exploatații agricole din fosta UE-28 aveau 65 de ani sau peste și mai mult de jumătate din aceștia se vor pensiona în următorii 10 ani, în timp ce managerii de exploatații agricole cu vârsta sub 40 de ani reprezentau aproximativ 10% în fermele care au doar lucrători familiari și 17% în exploatațiile agricole non-familiale. Sursa: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU&oldid=467588#Farm_managers_by_age.
 33. A se vedea de exemplu: Access to Land (2018), *op. cit.*
 34. Access to Land (n/a) *Managing land as commons*. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/-Managing-land-as-commons>.
 35. A se vedea, de exemplu: Access to Land network, disponibil la <http://www.accesstoland.eu/>; and Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*
 36. A se vedea exemple concrete în Nyéléni ECA (2020), *op. cit.* A se vedea și: Hands on the Land (2016) *Access to Land for Farmers in the EU: Conference Report*. Disponibil la: https://www.greens-efa.eu/files/assets/docs/conference_report_-_access_to_land_in_europe.pdf.
 37. Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*
 38. <https://www.accesstoland.eu/Handbook-Your-Land-My-Land-Our-Land>
 39. Pentru informații mai detaliate despre multe dintre studiile de caz din această secțiune consultați: Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*; AEIAR (2016) *Status of agricultural land market regulation in Europe: Policies and instruments*. Brussels. Disponibil la: <http://www.aeiar.eu/wp-content/uploads/2016/04/Land-market-regulation-policies-and-instruments-v-def2.pdf>.
 40. A se vedea de exemplu proiectul de cercetare și cartea care a rezultat de acolo, de Andy Wightman, 'Who Owns Scotland?' la: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-47963208>.
 41. În cadrul cadastrului francez, de exemplu, este posibil accesul public la planurile grafice ale limitelor parcelor agricole. Totuși, acest sistem nu oferă detalii privind dreptul de proprietate, ceea ce împiedică o monitorizare eficientă a concentrării proprietății. Prin comparație, sistemul irlandez de cadastru și acte de proprietate oferă aceste informații, permițând o mai bună imagine de ansamblu a modelelor de proprietate

- funciară.
42. Cei care achiziționează terenuri agricole trebuie să își asume angajamentul că le vor cultiva ei înșiși. A se vedea AEIAR (2016), *op. cit.*
 43. AEIAR (2016) *Status of agricultural land market. op. cit.*
 44. Mertz, G. *La régulation de la taille des exploitations agricoles : « le contrôle des structures »*, aGter, 2010 Disponibil la: http://www.agter.org/bdf/fr/corpus_chemin/fiche-chemin-138.html.
 45. Access to Land (2018), *op. cit.*, p 8.
 46. Access to Land (n/a) *Policy environment*. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/Policy-Environment>.
 47. A se vedea următoarea publicație pentru o explorare mai detaliată a acestei situații în Țările de Jos: <https://longreads.tni.org/a-living-countryside>.
 48. Conform Legii federale privind legea terenurilor rurale (LDFR), cumpărătorul trebuie să exploateze el însuși terenul cumpărat și să facă dovada unei pregătiri agricole.. Consultați LDFR la: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1993/1410_1410_1410/fr
 49. FIAN (2019) *Le Gouvernement wallon a adopté la réforme du bail à ferme*. Disponibil la: <https://www.fian.be/Le-Gouvernement-wallon-a-adopte-la-reforme-du-bail-a-ferme?lang=fr>
 50. Korthals Altes, W. and De Wolff, H. (2020) *Report on legal and policy arrangements in 28 member states*. Ruralization Grant Agreement No.817642, p.42.
 51. Ibid.
 52. În anii 2000, când țările din Europa de Est au aderat la UE, erau diferențe semnificative între prețurile terenurilor de acolo și cele din țările occidentale. Pentru a evita achiziția dramatică a unor mari suprafețe de terenuri de către investitorii străini la momentul respectiv, UE a permis o perioadă de tranziție în timpul căreia se puteau menține legile care restricționau proprietatea funciară non-națională, în ciuda faptului că se reducea astfel libera circulație a capitalurilor.
 53. Kay, S. (2016), *op. cit.*; A se vedea de exemplu cazul Ucrainei: Amosov, M. (n.d.) *The land question: land concentration and the agricultural land moratorium in*
 54. *Ukraine*. Amsterdam. Transnational Institute. Disponibil la: <https://longreads.tni.org/the-land-question-ukraine>.
 55. Van der Ploeg, J.D. (2020), *op cit.*
 56. A se vedea Nyéléni ECA (2020), *op. cit.* p.56.
 57. Hall, A. (2019) *Land justice and the uncomfortable issue of race*. Red Pepper. 10 Oct. Disponibil la: <https://www.redpepper.org.uk/black-and-green/>.
 58. Pentru o discuție detaliată cu privire la SAFER, consultați Access to Land (n/a) *Unique land agencies: the SAFERs*. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/Unique-land-agencies-the-SAFERs>.
 59. A se vedea, de exemplu, cazul holdingului german KTG Agrar, în care drepturile de preempțiune au fost ocolite prin organizarea de transferuri de terenuri prin vânzarea de acțiuni, în Courleux, F. (2018) 'In Germany, the bankruptcy of the largest agricultural firm revives the debate on the regulation of land'. Agriculture-Strategies. 19 Mar. Disponibil la: www.agriculture-strategies.eu/en/2018/03/in-germany-the-bankruptcy-of-the-largest-agricultural-firm-revives-the-debate-on-the-regulation-of-land/.
 60. În Germania, de exemplu, vânzările pot fi respinse în cazul în care «ar duce la o distribuție deficitară a terenului» (de obicei, atunci când vânzarea se face către o persoană care nu este agricultor sau în cazul în care prețul de vânzare depășește valoarea normală a pieței cu mai mult de 50% (20% în Baden-Württemberg). Pentru detalii suplimentare consultați AEIAR (2016), *op. cit.*
 61. Nyéléni ECA (2020), *op. cit.* pp. 44-47.
 62. Pentru o prezentare cuprinzătoare, a se vedea: Access to Land Network (2017) *Local authorities' role to secure access to land for farmers*. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/Local-authorities-role-to-secure-access-to-land-for-farmers>. Pentru mai multe studii de caz și exemple, a se vedea Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*
 63. A se vedea și declarația privind drepturile și responsabilitățile funciare din cadrul Legii privind reforma funciară din Scoția, din 2016: <https://www.legislation.gov.uk/asp/2016/18/section/1/enacted>.
 64. Legea din Scoția din 2015 privind emanciparea comunității contribuie la capacitatea organismelor comunitare prin deținerea sau controlarea terenurilor și a clădirilor și prin faptul că face ca vocea lor să fie mai bine auzită în procesele de luare de decizii privind serviciile publice. A se vedea Guvernul scoțian (2017) *Community Empowerment (Scotland) Act: summary*. Disponibil la: [https://www.gov.scot/publications/community-empowerment-scotland-act-summary/#:~:text=The%20Community%20Empowerment%20\(Scotland\)%20Act,in%20decisions%20about%20public%20services.&-text=The%20Bill%20was%20passed%20by%20the%20Scottish%20Parliament%20on%2017%20June%202015](https://www.gov.scot/publications/community-empowerment-scotland-act-summary/#:~:text=The%20Community%20Empowerment%20(Scotland)%20Act,in%20decisions%20about%20public%20services.&-text=The%20Bill%20was%20passed%20by%20the%20Scottish%20Parliament%20on%2017%20June%202015)
 65. Guvernul scoțian, departamentul pentru mediu și silvicultură (2018). *Engaging communities in decisions relating to land: guidance*. Disponibil la: <https://www.gov.scot/publications/guidance-engaging-communities-decisions-relating-land/>.
 66. Hunter, J., Peacock, P., Wightman, A., and Foxley, M. (n.d.), 432:50 *Towards a comprehensive land reform for Scotland*, A briefing paper for the House of Commons Scottish Affairs Committee. Disponibil la: <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/commons-committees/scottish-affairs/432-Land-Reform-Paper.pdf>.
 67. Korthals Altes, W. and De Wolff, H. (2020). *op. cit.* p.37.
 68. AEIAR (2016), *op. cit.*, p.17
 69. Graham, K., Shrubsole, G., Wheatley, H. and Swade, K. (2019) *Reviving County Farms*. CPRE. Diponibil la: https://www.cpre.org.uk/wp-content/uploads/2019/12/December-2019_Reviving-county-farms.pdf
 70. Defra (Nov 2020) *The Path to Sustainable Farming: An Agricultural Transition Plan 2021 to 2024*. p 54. Disponibil la: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/954283/agricultural-transition-plan.pdf.
 71. A se vedea Inima verde a Olandei (the Green Heart of Holland) la <https://www.groenehart.nl>.
 72. Korthals Altes, W. and De Wolff, H. (2020). *op. cit.* p.26.

73. Nyéléni ECA (2020), *op. cit.* - pp. 97-99.
74. Backes, S. et al. (2018), *op. cit.*
75. Causse Aigoual Cévennes (n/a) *Le pacte pastoral : maintenons les activités et l'identité pastorales du territoire !* Disponibil la: <https://caussesaignoualcevennes.fr/competences/pacte-pastoral/>
76. Sutcliffe, L., Paulini, I., Jones, G., Marggraf, R., and Page, N. (2013) *Pastoral commons use in Romania and the role of the Common Agricultural Policy*. *International Journal of the Commons*, 7(1); A se vedea și: Mantescu, L. (2009) *When Globalization Meets Postsocialism- Community-based Institutions for Managing Forest Commons and the Internationalization of Timber Market in Romania*. 2009.
77. Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*, p.56.
78. Rețeaua Access to land reunește organizații de la firul ierbii din toată Europa pentru a împărtăși experiențe și a promova importanța accesului la pământ pentru tranziția agroecologică și reînnoirea generațiilor. Înființată în 2012, aceasta funcționează ca o rețea informală de aproximativ 15 organizații. <https://www.accesstoland.eu/-Our-network>
79. Hands on the Land (2016), *op. cit.*
80. SDG Watch Europe (2019) *Who is paying the bill? (Negative) Impacts of EU policies and practices in the world*. Disponibil la: <https://www.sdgwatcheurope.org/who-is-paying-the-bill/>.
81. Pentru exemple, a se vedea Selem, G., Apuzzo, M. and Novak, B. (2019) "The Money Farmers: How Oligarchs and Populists Milk the E.U. for Millions." *The New York Times*. 3 Nov. Disponibil la: <https://www.nytimes.com/2019/11/03/world/europe/eu-farm-subsidy-hungary.html>.
82. Eurostat (2019) *Agriculture, forestry and fishery statistics. 2019 edition*. Statistical books. Disponibil la: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10317767/KS-FK-19-001-EN-N.pdf/742d3fd2-961e-68c1-47d0-11cf30b11489>.
83. IPES Food (2019), *op. cit.*
84. Acest model de distribuție a fost deosebit de clar în România, statul membru cu cel mai mare număr de exploatații agricole; nouă din zece exploatații (91,8 % sau 3,1 milioane de ferme) erau mai mici de 5 ha, dar cele 0,5 % de exploatații agricole cu o suprafață de 50 ha sau mai mult au cultivat jumătate (51,1 %) din toată SAU din țară. În plus, 2,9 % din exploatațiile agricole din UE au fost responsabile pentru majoritatea (55,6 %) din producția economică agricolă totală a UE; aceste exploatații pot fi caracterizate ca fiind întreprinderi agricole mari. Sursa: Eurostat (2018) *Farms and farmland in the European Union - statistics*. *Op. cit.*
85. Kay, S. (2016), *op. cit.*
86. Eurostat (2018) *Agriculture, forestry and fishery statistics*. Statistical books. Disponibil la: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture,_forestry_and_fishery_statistics
87. A se vedea cazul Bulgariei, unde, la doar 3 ani de la introducerea acestei scheme, cele mai mari ferme ocupau deja 82% din suprafața agricolă națională. În Valkanov, N. (2013) "Application of the Single Area Payments Scheme in Bulgaria: Analysis of the Effects."
88. *Institute for Market Economics*: 1-18.. A se vedea și: Pour une autre PAC (2019). *Atlas of the CAP. Chiffres et enjeux de la Politique Agricole Commune*. Pour une autre PAC et Heinrich-Böll-Stiftung. Paris. Document disponibil la următoarea adresă: https://fr.boell.org/sites/default/files/atlasdelapac2019_ii_web_190307.pdf.
89. Comisia Europeană a recunoscut apariția fenomenului de acaparare a terenurilor și faptul că reglementările PAC îl pot favoriza (Comunicarea interpretativă a Comisiei privind achiziția de terenuri agricole și dreptul Uniunii Europene, JOUE Nr. C 350, 18 Oct. 2017, pp. 5-19, pt. 3.8 and 3.9).
90. Acest tabel nu este exhaustiv, dar ilustrează natura multidimensională a situației actuale a guvernantei funciare și a măsurilor de reglementare în UE în prezent.
91. Agricultură și dezvoltare rurală (fără dată) Obiectivele specifice PAC explicate ... Brief 7: Structural Change and Generational Renewal https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-briefs-7-structural-change_en.pdf
92. Pour une autre PAC (2019) *Atlas of the CAP. Chiffres et enjeux de la Politique Agricole Commune*. *Op. cit.*
93. Matthews, A. (2018) *The redistributive payment is more effective at redistribution*. CAP Reform EU. Disponibil la: <https://euagricpolicy.wordpress.com/2018/09/04/the-redistributive-payment-is-more-effective-at-redistribution/>.
94. A se vedea documentul Comisiei Europene (2020) *Future of the Common Agricultural Policy*. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key_policies/common-agricultural-policy/future-cap_en.
95. Europa (2012) Versiunile consolidate ale Tratatului privind Uniunea Europeană *op. cit.*
96. Ibid.
97. A se vedea de exemplu Constituția Sloveniei (art. 71), a Bulgariei (art. 21), a Greciei (art. 18) și a Italiei (art. 44).
98. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (2017) Comunicarea interpretativă a Comisiei privind achiziția de terenuri agricole și dreptul Uniunii Europene (2017/C 350/05). Disponibil la: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC1018\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC1018(01)&from=EN)
99. Nurm, K. (2015) 'Land grabbing in Europe/Family farming'. 21 Jan. Disponibil la: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/land-grabbing-europefamily-farming>.
100. *Ibid.* A se vedea punctul 1.9.
101. Parlamentul European (2015) *Extent of Farmland Grabbing in the EU*, *op. cit.*
102. Access to Land (2016) 'Hearing of our petition before the European Parliament'. 13 Jul. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/Hearing-of-our-Petition-before-the-European-Parliament>
103. Nr. 187/2015 către Parlamentul European privind protecția și administrarea terenurilor agricole europene ca avuție comună. A se vedea Access to Land (2015) *Preserving and managing European farmland as our common wealth*. Disponibil la: <https://www.accesstoland.eu/Preserving-and-managing-European-farmland-as-our-common-wealth>

104. Parlamentul European (2017) *On the state of play of farmland concentration in the EU: how to facilitate the access to land for farmers* (2016/2141(INI)). Adoptat la 27 aprilie 2017. Disponibil la https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0119_EN.html.
105. Comisia Europeană (2017) *Modernising and simplifying the Common Agricultural Policy*. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/consultations/modernising-and-simplifying-common-agricultural-policy_en.
106. Punctul 1.7 din Avizul CESE în Nurm, K. (2015), *op. cit.*
107. A se vedea întreaga gamă de experiențe cu privire la reglementările privind piața funciară din UE în partea 3.1.1 a prezentului raport.
108. Punctul 40, Parlamentul European (2016/2141(INI)), *op. cit.*
109. *Ibid.*
110. Citiți exemple concrete în Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*, Chapter 2 Approach 4 *Using the Tenure Guidelines as a tool to strengthen land struggles*.
111. Comisia Europeană (2019) *Pactul verde european*. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0020.02/DOC_1&format=PDF
112. Comisia Europeană (n.d.) *Farm to fork strategy - for a fair, healthy and environmentally-friendly food system*. (Strategia „De la fermă la consumator” pentru un sistem alimentar echitabil, sănătos și ecologic). Articol disponibil la: https://ec.europa.eu/food/farm2fork_en.
113. Maria Noichl (2017) *Farmland concentration - EP resolution of 27 April 2017. Analysis of key aspects of Parliament's recommendations omitted in the Commission follow-up document*. Disponibil la: https://www.maria-heubuch.eu/fileadmin/heubuch/pdf2018/COM_09_2017_Official_answer_EP_answer_Siekierski.pdf
114. Scrisoarea deschisă a organizațiilor societății civile cu privire la rolul strategiei „De la fermă la furculiță” în obținerea unor sisteme alimentare durabile, 2019. Disponibil la: https://www.arc2020.eu/wp-content/uploads/2019/12/EU-FPC_Open-Letter-F2F-2.pdf; ECVC (2020) *An open letter to European Institutions on the International Day of Peasant Struggle*. 15 Apr. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/an-open-letter-to-european-institutions-on-the-international-day-of-peasant-struggle/>.
115. European Parliament (2016/2141(INI)), *op. cit.*
116. *Ibid.*
117. Deși nu sunt disponibile cifre exacte din cauza numărului limitat de studii pe acest subiect, faptul că numărul de cereri din cadrul sistemelor de subvenționare pentru tinerii agricultori a fost mai mare decât limita prevăzută și că în multe țări nu se face față cererii confirmă această tendință. A se vedea *Access to Land* (2018), *op. cit.*; Parlamentul European (2018) *Raport referitor la punerea în aplicare a instrumentelor PAC pentru tinerii fermieri în UE după reforma din 2013* (2017/2088(INI)). Disponibil la: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0157_RO.html; *Consiliul European al tinerilor agricultori* (2017) *European Young Farmers: Building a Sustainable Sector*. Anchetă. Disponibilă la: <http://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1042958/>.
118. European Parliament (2016/2141(INI)), *op. cit.*
119. A se vedea Comisia Europeană (2020) 'Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: O strategie „De la fermă la consumator” pentru un sistem alimentar echitabil, sănătos și ecologic’. 5 Mai. Disponibilă la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=EN>
120. A se vedea mai multe detalii la: <https://foodgovernance.com/eu-farm-to-fork-strategy-collective-response-from-food-sovereignty-scholars/>.
121. Comisia Europeană (2020) *Future of the common agricultural policy*, *op. cit.*
122. Selem et. al. (2019) “The Money Farmers”. *op. cit.*; Scown, Murray W., Brady, M. and Nicholas, K., (2020) “Billions in Misspent EU Agricultural Subsidies Could Support the Sustainable Development Goals,” *One Earth*, [https://www.cell.com/one-earth/fulltext/S2590-3322\(20\)30355-9](https://www.cell.com/one-earth/fulltext/S2590-3322(20)30355-9)
123. Comisia Europeană, Plata redistributivă https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/ds-dp-redistributive-payment_en.pdf
124. Plățile directe joacă un rol relativ minor în fermele horticole (7%), viticole (9%) și în fermele de porcine și păsări (granivore) (22%). Cu toate acestea, ele reprezintă 70% din venitul fermelor de „alte animale de pășunat” (predominant bovine și ovine), 61% în cazul fermelor mixte, iar transferurile publice totale reprezintă 101% în cazul fermelor de lapte și de „alte animale de pășunat”. Sursa: https://ec.europa.eu/agriculture/rica/database/database_en.cfm.
125. FAO (n/a) *Agroecology. Definitions*. Disponibil la: <http://www.fao.org/agroecology/knowledge/definitions/en/>.
126. În funcție de rezultatul dialogurilor, acestea pot fi, de asemenea, forfetare și alocate pe cap de animal.
127. Comisia Europeană (2021) *Commission publishes list of potential eco-schemes*. 14 ian. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/news/commission-publishes-list-potential-eco-schemes-2021-jan-14_en.
128. Sosland Morton (2015) *Precision Agriculture versus GMO's*. 10 Jun. Disponibil la: <https://www.world-grain.com/articles/4769-precision-agriculture-versus-gmo-s>
129. Pentru a afla mai multe informații despre diferența dintre agroecologie și „intensificarea sustenabilă a agriculturii”: Ortega-Espès, D. (2018) *Agroecology: innovating for sustainable agriculture & food systems*. FOEI. Disponibil la: <https://www.foei.org/wp-content/uploads/2018/11/Agroecology-innovation-EN.pdf>; Alonso-Fradejás, A., Forero L. F., Ortega-Espès, D., Drago, M. and Chandrasekaran, K. (2020) *Junk Agroecology: The corporate capture of agroecology for a partial ecological transition without social justice*. FOEI, TNI and Crocevia. Disponibil la: <https://www.tni.org/en/junk-agroecology>.
130. EESC (2019) 'Evaluation of the Impact of the CAP on Generational Renewal'. 20 Oct. Disponibil la: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/information-reports/evaluation-impact-cap-generational-renewal>.
131. *Ibid*; EESC and Hands on the Land (2016), *op. cit.*; also Eistrup, M., Sanches, A.R. Muñoz-Rojas, J. and

- Pinto Correia, T. (2019) "A "Young Farmer Problem"? Opportunities and Constraints for Generational Renewal in Farm Management: An Example from Southern Europe." *Land8*, no. 4: 70.
132. Comisia Europeană (2019) *Cele nouă obiective-cheie*. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap/key-policy-objectives-future-cap_ro
133. *Ibid*; Skove, L. (2018) 'Show me the Money – Debt, Technology and Path Dependence'. Agricultural and Rural Convention (ARC). 11 Nov. Disponibil la: <https://www.arc2020.eu/show-me-the-money-debt-technology-path-dependence/>.
134. *Ibid*.
135. LEADER (Liaison Entre Actions de Développement et de l'Economie Rurale) este o metodă de dezvoltare locală care a fost folosită timp de 20 de ani pentru a implica actorii locali în elaborarea și punerea în aplicare a strategiilor, luarea deciziilor și alocarea resurselor pentru dezvoltarea zonelor rurale. A se vedea: https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld_en.
136. EIP-AGRI Focus Group (2016) *New entrants into farming: lessons to foster innovation and entrepreneurship*. European Innovation Partnership. Brussels.
137. Pentru o analiză critică a deciziilor care urmează să fie luate în cadrul planurilor strategice ale PAC în ceea ce privește schemele ecologice, plafonarea, degresivitatea, indicatorii și sistemele de date, descentralizarea și împărțirea responsabilităților cu autoritățile regionale și locale, includerea părților interesate din domeniul sănătății și al mediului, cheltuielile de mediu și realizarea acestora în cadrul Pilonului II, etc. A se vedea ARC2020 (2020) Report: CAP Strategic Plans Project - CAP Reform Post 2020: Lost in Ambition? Disponibil la: https://www.arc2020.eu/wp-content/uploads/2020/12/ARC_Strategic_Plans_2020_web_version_compressed_final.pdf
138. Uniunea Europeană (2020) *Research & Innovation Key Driver of the Farm to Fork Strategy*. Disponibil la: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/research_and_innovation/research_by_area/documents/ec_rtd_farm2fork_factsheet.pdf.
139. *Ibid*; A se vedea de exemplu proiectele Horizon 2020 ce contribuie la Strategia „De la fermă la furculiță: Serviciul comunitar de informare privind cercetarea și dezvoltarea (CORDIS) (<https://cordis.europa.eu/>);
140. FOEI (2018), *op. cit.*; IPES-Food, 2018. *Breaking away from industrial food and farming systems: Seven case studies of agroecological transition*. Disponibil la: http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/CS2_web.pdf
141. Couldry, N., and Mejias, U.A. (2019) 'Data colonialism: Rethinking big data's relation to the contemporary subject'. *Television & New Media* 20, no. 4: 336-349.; The Economist (2017) 'Data is giving rise to a new economy'. 6 May. Disponibil la: <https://www.economist.com/news/briefing/21721634-how-it-shaping-up-data-giving-rise-new-economy>; Zuboff, S. (2015) 'Big other: surveillance capitalism and the prospects of an information civilization'. *Journal of Information Technology* 30.1: 75-89; Zuboff, S. (2019) *The age of surveillance Capitalism*.
142. FAO (n/a) *Digital sequence information*. Commission on genetic resources for food and agriculture. Disponibil la: <http://www.fao.org/cgrfa/topics/digital-sequence-information/en/>.
143. Pfeifer, M., Seufert, P., Beringer, A.L. and Herre, R. (2020) *Disruption or Deja Vu? Digitalization, Land and Human Rights*. FIAN, Germany. Disponibil la: https://www.fian.org/files/files/FIAN_Research_Paper_Digitalization_and_Land_Governance_final.pdf.
144. A se vedea de exemplu: <https://www.latelierpaysan.org/>.
145. Parlamentul European (2016/2141(INI)), *op.cit*.
146. A se vedea EU Science Hub (n.d.) *EU Soil Observatory - data*. Disponibil la: <https://ec.europa.eu/jrc/en/eu-soil-observatory/data>.
147. Potrivit unui raport al Centrului Comun de Cercetare, în cazul în care tendințele economice și demografice actuale continuă, este de așteptat ca un număr tot mai mare de regiuni să fie clasificate ca fiind „mai puțin dezvoltate”. „[...]Structura fizică are un efect semnificativ asupra profitabilității fermei, în termeni de VAB pe fermă și pe angajat: agricultura extensivă din nordul UE (grupul 1) și agricultura continentală a UE (grupul 2) se caracterizează atât prin ferme mai mari, cât și prin indici de profitabilitate mai mari, în timp ce în regiunile agricole de semisubzistență (grupul 5) dimensiunea fermelor mici/ microfermelor este strâns legată de cele mai scăzute niveluri de VAB pe fermă și pe angajat.p32 in D'Amico, M., Coppola, A., Chinnici, G., Di Vita, G. and Pappalardo, G. (2013) 'Agricultural systems in the European Union: an analysis of regional differences'. *New Medit*, 2013, vol. 12, no 4, p. 28-34.
148. Direcția Generală a Comisiei Europene pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală (DG AGRI) și Direcția Generală pentru Stabilitate Financiară, Servicii Financiare și Uniunea Piețelor de Capital (DG FISMA)
149. ECVC (2017) *European Parliament calls for urgent action on land access and land concentration in Europe!* 27 Apr. Disponibil la: <https://www.eurovia.org/european-parliament-calls-for-urgent-action-on-land-access-and-concentration-in-europe/>
150. Este esențial să amintim sprijinul puternic acordat INI, care a trecut cu o largă majoritate de voturi (34 de voturi pentru, 2 împotriva, 6 abțineri), acordând CE un mandat puternic pentru a acționa.
151. Directiva 2000/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2000 stabilește un cadru de politică comunitară în domeniul apei și consideră că „apa nu este un bun comercial oarecare, ci un patrimoniu care trebuie protejat, apărat și tratat ca atare”. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0060&from=EN>
152. EIP-AGRI Focus Group (2016) *New entrants into farming: lessons to foster innovation and entrepreneurship*. European Innovation Partnership. Brussels.
153. Acesta este un extras condensat a Grupului de experți la nivel înalt (HLPE) (2019) *Agroecological and other innovative approaches for sustainable agriculture and food systems that enhance food security and nutrition*. Roma. Disponibil la: www.fao.org/cfs/cfs-hlpe page 29. A se vedea originalul pentru citate.
154. Berge, E. and van Laerhoven, F. (2011) "Governing the Commons for two decades: A complex story."

155. Declarația europeană privind ASC (2016). Disponibilă la: <https://urgenci.net/the-european-csa-declaration-adopted-in-ostrava/>.
156. Dutta, S.J. (2018) *Financialisation: a primer*. Transnational Institute, Amsterdam. Disponibil la: <https://www.tni.org/files/publication-downloads/financialisation-primer-sept2018-web.pdf>
157. 'Combatting the financialisation of agriculture', de Robert Levesque, aGter, and Tanguy Martin and Véronique Rioufol, Terre de Liens in Nyéléni ECA (2020), *op. cit.*
158. ECVC (2016), *op. cit.*
159. Pentru exemple, a se vedea Gebrekidan. S. et al (2019), *op. cit.*
160. Eurostat (2019), *op. cit.*
161. IPES Food (2019), *op. cit.*
162. A se vedea: TNI, "Land for the few Infographics". Disponibil la: <https://www.tni.org/en/publication/land-for-the-few-infographics>.
163. FAO (2018) *An Introduction to the Basic Concepts of Food Security*. Disponibil la: <http://www.fao.org/3/a-a1936e.pdf>.

Acest raport identifică politici și practici esențiale care pot fi puse în aplicare pentru a sprijini accesul la pământ pentru agroecologie în Europa. Aceasta este o strategie cheie pentru a obține sisteme alimentare mai reziliente și mai democratice, un trai sustenabil și comunități rurale și urbane înfloritoare. Propunerile inovatoare de la nivel local trebuie să fie sprijinite de factorii de decizie la toate nivelurile pentru a-și atinge potențialul maxim. Acest raport trasează o cale de urmat pentru îmbinarea acțiunilor, competențelor și investițiilor micilor agricultori și ale agricultorilor agroecologici din Europa cu politicile de susținere de la nivel înalt.”